

Universitat de Girona

TREBALL DE FINAL DE GRAU

**La romanització i el món rural d'època
romana al nord-est català.
L'exemple de la Casa del Racó.**

MARC BOUZAS SABATER

2014

Grau d'Història de la Universitat de Girona

Tutor/a: Josep Burch i Rius.

Índex:

1.Introducció.	Pàg.4
2.Metodologia.	Pàg.7
3.La romanització al nord-est de Catalunya	Pàg.9
4.L'evolució dels establiments rurals romans.	Pàg.17
5.La vil·la romana.	Pàg.23
5.1.El concepte de vil·la.	Pàg.23
5.2.Els diferents tipus de vil·la.	Pàg.24
5.3.La seva situació.	Pàg.27
5.4.Les parts de la vil·la romana.	Pàg.28
5.5.Els elements estructurals de la vil·la romana.	Pàg.29
5.6.L'activitat productiva de les vil·les romanes.	Pàg.31
6.La vil·la romana de la casa del Racó.	Pàg.33
6.1.Introducció geogràfica.	Pàg.33
6.2.Història de la investigació.	Pàg.35
6.3.Fases i característiques arquitectòniques.	Pàg.38
6.4.Les relacions estratigràfiques.	Pàg.43

7.Conclusions	Pàg.60
8.Bibliografia	Pàg.64
Annexos	Pàg.67

1 - Introducció:

Aquest treball planteja una visió del món rural al nord-est de Catalunya entre els segles II aC i el V dC. Després d'uns apartats de context de tota la regió, el treball es centrarà en un estudi detallat del jaciment de la Casa del Racó, el qual exemplifica moltes de les dinàmiques que s'explicaran durant el treball.

Es dedicaran tres apartats a veure diferents aspectes de l'impacte del món romà a la regió treballada. Un d'ells, més general, es dedicarà als processos de romanització que va patir el nord-est de Catalunya des de l'arribada dels romans a Empúries el 218 aC fins la caiguda de Roma al 476 dC. Es veurà com Roma desmunta progressivament les antigues xarxes d'*oppida* ibèriques, per tot seguit fer les primeres fundacions de les ciutats de nova planta. S'intentaran presentar els punts claus i els mecanismes del fenomen que coneixem com a romanització, aplicant-ho és clar al nord-est de Catalunya.

Els dos següents es dedicaran únicament al món rural. Un dels quals plantejarà l'evolució del món rural romà, on quedarà patent el pas de les antigues estructures ibèriques cap a noves construccions itàliques a la baixa-república, fins arribar a les riques vil·les alt-imperials i a la posterior desaparició del model romà al segle VI dC. El segon d'aquests apartats posa èmfasi en les característiques i possibles definicions del que seria una vil·la romana. Es veurà com no hi ha un estricte acord i que tot i que se n'han plantejat tipologies, tant per criteris arquitectònics com geogràfics, segueix tenint molt pes a l'hora de definir què és i què no una vil·la el criteri de l'investigador. Es podran veure diferents perspectives del terme vil·la i com s'han entès en certes fonts clàssiques i també en la historiografia actual. S'intentarà també establir quins serien els espais que una vil·la, pròpiament dita, hauria de tenir i es veuran breument els mètodes constructius de dites estructures. Així, es podrà apreciar com el pas dels elements constructius ibèrics als itàlics marca el tempo del canvi i de la romanització del camp.

Un cop vistos aquests apartats més genèrics, es passarà a centrar aquest treball en el jaciment de la Casa del Racó, a Sant Julià de Ramis. Excavat el 1991 i 1992 amb motiu del pas de la variant de la N-II de Girona per la zona, és un establiment rural romà que té una ocupació des del segle II aC fins al IV dC. Aquest petit establiment rural permet explicar part de les dinàmiques que es veuran a nivell general. És un clar exemple d'un antic establiment rural indígena que progressarà fins a

convertir-se en una vil·la romana. Cal dir però que és també un jaciment molt adequat per entrar a debatre què és una vil·la i què no. És per això que en les conclusions d'aquest treball esperem haver presentat prou arguments per esclarir si podria entendre's com una vil·la o caldria emmarcar-lo dins l'àmbit d'un establiment rural subordinat.

El treball també pretén fer una revisió de dit jaciment. A tal efecte, aquest treball es dedicarà en gran part a la Casa del Racó.

Un primer apartat es centrarà en explicar la història de la investigació de la Casa del Racó. Es podrà comprovar com des de la seva primera aparició al 1992 ha estat citada de manera recurrent però amb notables canvis de sentit. S'intentarà deixar clar com diferents autors han entès aquest jaciment de maneres ben diferents.

En un treball d'aquest tipus també serà bàsic dedicar un breu apartat al context geogràfic d'aquesta vil·la situada a Sant Julià de Ramis. Sobretot cal establir les relacions que va tenir aquesta vil·la amb el seu medi i veurem com la seva situació feia possible que controlés unes terres fèrtils a redós del riu Ter.

Es dedicarà un apartat a exposar les relacions estratigràfiques de cadascun dels sectors de la Casa del Racó i quan es pugi s'intentaran datar amb precisió a través dels materials que es documentaren durant l'excavació. A tal efecte s'han redactat les seqüències estratigràfiques, intentat incloure espais i aclarir dubtes que les publicacions anteriors hagin pogut deixar.

En dit treball es podrà veure part del material del jaciment que no havia estat dibuixat amb anterioritat, i també la planimetria i seccions completes del jaciment. Aquests elements pretenen ajudar a entendre amb més claredat l'apartat referent a l'estratigrafia i en referència a la planta se n'han corregit alguns errors respecte la apareguda en anteriors publicacions.

Un altre apartat es centrarà en els aspectes arquitectònics de la Casa del Racó i en les seves diferents fases. En dit apartat s'intentarà establir quin ús tenia cada espai i caldrà plantejar-se si la Casa del Racó pot ser entesa com una vil·la o no. Es veurà doncs com la Casa del Racó s'estructurava al voltat d'un pati central des del qual s'accedia a la majoria de les altres habitacions. Cal dir ja ara que no ens trobem davant d'un establiment gran ni luxós, però que malgrat tot té algunes característiques pròpies de certes definicions del que seria una vil·la.

Tota aquesta estructura parteix d'un objectiu principal que és el de sintetitzar el món rural d'època romana al nord-est de Catalunya. Aquest objectiu principal s'ha complementat amb altres de secundaris com el debat del que es pot considerar una vil·la romana, exemplificat a través de l'estudi de la casa del Racó, i també l'anàlisi del pas d'estructures ibèriques a d'altres de romanes.

M'agradaria agrair personalment l'ajuda que se m'ha donat en aquest treball. En primer lloc al meu tutor, el doctor Josep Burch, pel seus consells de redacció i xerrades sobre la Casa del Racó. També als doctors Pere Castanyer i Joaquim Tremoleda per les llargues tardes parlant sobre els materials ceràmics i sobre els conceptes de vil·la. Al doctor Jordi Sagrera i a la doctorant Josefina Simon, per tenir molta paciència en instruir-me en el dibuix arqueològic i per revisar les làmines de material força vegades. També cal agrair la bona disposició de tot el personal del MAC-Girona, que m'han obert les portes i ajudat en l'estudi del material.

2 - Metodologia:

El treball que es planteja aquí és fruit de dues línies diferents de fonts. D'una banda caldrà parlar de les fonts bibliogràfiques i de l'altre de les arqueològiques.

Per fer els tres primers apartats del text s'ha realitzat un treball de recerca bibliogràfica i s'han triat una sèrie d'obres, especificades a la bibliografia, que parlen dels temes necessaris. En alguns casos ha calgut resumir el contingut de dites publicacions, molt extens, per adequar-lo a les necessitats del treball i de l'apartat.

S'ha intentat treballar sobre publicacions relativament recents ja que l'arqueologia és una ciència que avança i que afegeix constantment més informació en relació a la que es disposava en el passat i depèn de com, dita informació pot canviar la interpretació de tot un tema.

Com s'ha dit, aquest treball té una part molt més pràctica que ha fet necessari el dibuix de gran part del material trobat a la Casa del Racó. Aquest material ha servit tant d'element per datar els diferents sectors de l'edifici, en certs casos, com de complement per obtenir una visió global de quin tipus de materials es podien trobar en una vil·la romana.

Un cop dibuixat el material ha estat distribuït en làmines i passat a ordinador per mostrar-ne una millor distribució i presentació al públic.

En un punt intermedi entre les fonts purament documentals, com els textos i les publicacions, i les arqueològiques, com el material trobat a l'excavació, trobem la memòria d'excavació. Dit text ha estat molt important en la gestació d'aquest treball. Va ser necessari fer una detallada consulta dels diferents apartats de la memòria de l'excavació del jaciment dels anys 1991 i 1992. En primer lloc de l'inventari, per veure clarament en quines unitats estratigràfiques va documentar-se material i en quines no, cosa que fou de gran ajuda a l'hora de fer el dibuix del material. La consulta de les fitxes d'excavació referents a cadascuna de les UE excavades durant la campanya fou també un element clau per l'apartat de l'estratigrafia del treball, ja que en cap de les publicacions fins al moment es parla amb tant de detall de cada UE i de com era exactament en el moment de la seva descoberta.

En una tessitura similar trobem el dibuix de la planta i de les seccions del jaciment. S'ha treballat

sobre l'original que aparegué en diverses publicacions, tot i que ha calgut corregir-ne certs errors. Pel que fa a les seccions s'ha treballat sobre els originals i també sobre les que s'adjuntaren a la memòria d'excavació. En tots dos casos s'han adaptat a les mides necessàries per poder-les presentar en aquest text.

3 - La romanització al nord-est de Catalunya:

El 218 aC l'exèrcit romà desembarcà a Empúries comandat per Publi Corneli Escipió amb la idea de tallar les línies de subministrament del general cartaginès, Aníbal Barca, que dirigia el seu exèrcit cap Roma (Alberch, Burch 2002 153).

Des d'aquest moment fins a finals del segle I aC es produí el que s'ha conegut com a romanització inicial. S'han establert tres grans períodes dins d'aquest primer moment de la romanització, (Burch *et alt.* 2010 100). Un primer període (218-197 aC) durant el qual no se sap quina fou l'actitud dels indígenes, però és creu que hauria estat filoromana, molt influïts per l'actitud que van adoptar els emporitans. Un segon període, que s'estendria entre el 197 aC i principis del segle I aC en el qual Roma declara la creació a Hispania de la *Provincia Hispania Citerior*, fet que comportava una gran pèrdua de poder de les elits locals, cosa que evidentment no va deixar-los indiferents. Els ibers van aixecar-se en armes contra els romans i van ser derrotats en batalla pel cònsol Marc Porci Cató. Aquest segon període es caracteritza com veurem pel tancament de certs *oppida* ibèrics i per la introducció paulatina d'itèlics i del poder de Roma al nord-est de Catalunya.

L'última fase avarca tot el segle I aC i arriba fins al principat d'August. En aquest últim període es consuma la desaparició d'un món, l'ibèric, i comença un nou món amb les fundacions de ciutats romanes de nova planta com *Gerunda* (Burch *et alt.* 2010 100).

Es pensa que quan els romans desembarcaren a la península ibèrica eren ja coneixedors de la riquesa que aquesta podia produir. De fet els cartaginesos duïen temps explotant la part sud de la península i s'entén la caiguda de la ciutat de Sagunt, aliada dels romans, com un sacrifici que els romans van acceptar per tenir un motiu per començar la Segona Guerra Púnica. Cal recordar que la pau de la Primer Guerra Púnica establia que si Sagunt era atacada es podia declarar la guerra a Cartago. No és doncs circumstancial la vinguda dels romans a la península i tampoc les transformacions que patirà fins a acabar essent integrada a Roma. És evident que als segles III i II aC la maquinària estatal romana no era encara prou potent per dominar la província al ritme que es farà en èpoques alt-imperials en d'altres llocs. Serà doncs un procés més lent, però que acabà amb el mateix resultat, la romanització completa dels territoris ocupats de la península. (Alberch, Burch 2002 154).

Quan els romans arribaren a la península al 218 aC es trobaren davant d'un efectiu sistema local d'*oppida*. Els *oppida* són poblats fortificats de diferents dimensions i tots ells formaven part d'una gran xarxa d'assentaments jerarquitzada. Els més grans haurien estat els llocs de residència de les elits polítiques i religioses i haurien controlat l'excedent de la producció de tot tipus de matèries primeres (Burch *et al.* 2010 27). Aquest sistema hauria estat eficaçment complementat per molts establiments rurals ibèrics, llocs habitats per poques famílies, i que haurien produït per la seva subsistència i per a la dels *oppida*. (Burch *et al.* 2010 101). L'explicat entramat d'*oppida* correspondria al primer període (218-197 aC). Com s'ha dit no coneixem com foren les relacions entre romans i ibers en aquest moment però es pensa que foren pacífiques i que els romans haurien tractat els ibers aparentment com iguals.

Al 197 aC la situació canviarà radicalment. Roma creà la província *Hispania Citerior* amb la qual cosa demostrà la voluntat d'exercir un domini directe i acabar amb l'autonomia dels pobles locals. Davant d'aquest fet els ibers reuniren les seves forces i es revoltaren contra Roma, que davant la magnitud de la revolta i els resultats dels generals romans fins aquell moment, envià al 195 aC al cònsol Marc Porci Cató per acabar amb ella, cosa que aconseguí en una batalla que es produí a prop d'Empúries (Alberch, Burch 2002 155).

Aquest fet és importantíssim ja que no sols demostrà la clara superioritat militar dels romans, sinó que els donarà la llibertat d'imposar les condicions que ells volien als indígenes vençuts. Suposadament, una d'aquestes condicions fou l'abandonament de certs *oppida*, com per exemple el d'Ullastret (Puig de Sant Andreu-Illa d'en Reixac). Dit tancament suposà l'esfondrament de l'aristocràcia indígena i de la cohesió social dels ibers. Les antigues aristocràcies foren substituïdes per noves, previsiblement molt més favorables a Roma, i la població dels grans *oppida* acabà dispersa al camp, en zones cada cop més marginals (Burch *et al.* 2010 30).

Al Gironès s'abandonaren dos *oppida*, el de la Creueta i el de Montilivi, els quals controlaven l'accés al Pla de Girona. En canvi es permetrà al gran poblat de Sant Julià de Ramis seguir existint (Alberch, Burch 2002 156).

Aquests abandonaments ni foren violents, com es pot apreciar en el registre arqueològic, ni tampoc foren generals, ja els *oppida* seguiran existint després del 195 aC i fins i tot se'n crearan de nous, com per exemple el de Turó Rodó a Lloret de Mar. A partir d'aquest moment però els romans faran ús dels *oppida* per estructurar un territori que encara no controlen per mitjans propis. Tot i que, com s'explicarà, quan podran prescindir-ne ho faran (Burch *et al.* 2010 33).

Fins aquest moment els romans optaren per canvis a partir de les estructures preexistents, poc a poc introduïren lenta però contínuament la moneda, la seva religió i formes culturals, obligant als ibers a deixar de banda les pròpies (Alberch, Burch 2002 156).

A principis del segle I aC esdevindrà el fenomen que coneixem com a Gran Canvi, suposarà el tancament definitiu de tots els *oppida*, la desaparició dels tallers ceràmics ibèrics, la inserció de nous conreus i models agrícoles i la fundació de ciutats de nova planta romanes (Nolla i Casas, 1984).

La fi de les guerres celtiberes que acaba al 133 aC amb la conquesta de *Numantia*, farà que els itàlics vegin la península com un territori d'oportunitats (Burch *et al.* 2010 100).

Cada cop més seran els que vindran cap a les terres del nord-est català i Roma fundarà en dit territori quatre ciutats: *Emporiae*, *Gerunda*, *Blandae* i *Aquae Calidae*. Aquestes noves ciutats, els detalls de les quals es veuran tot seguit, prengueren el relleu als *oppida* que quedaven com estructuradors del territori. Dits *oppida* passaran només a ser un punt més dins de l'*ager* de les ciutats romanes, perdent tota la seva personalitat jurídica. Aquesta pèrdua de pes farà que durant tot el segle I aC anessin progressivament abandonant-se i la gent que hi vivia va anar a establir-se a les noves ciutats o al camp amb petits establiments rurals. Són molt pocs els que continuen parcialment habitats a principis del segle I dC. (Burch *et al.* 2010 34)

En qualsevol cas, la fundació de les ciutats romanes provocà el desmantellament total del sistema d'*oppida* ibèric i, alhora, el poc que quedava de la seva societat, deixant via lliure per poder arrelar la romana.

Com s'ha dit són quatre les ciutats que els romans van fundar *ex novo* al nord-est de Catalunya.

Emporiae es fundà sobre un antic *preasidium* romà, que s'havia construït per assegurar la ciutat a principis del segle II aC. Era el primer port que Roma va establir a la península i servia per abastir les tropes que allà hi tenien. Durant l'època republicana *Emporion* fou el punt per on més s'entrava i sortia de la península i convenia tenir-la ben controlada (Burch *et al.* 2010 48). Es va fundar a primera línia de costa, sobre un turó, en una situació excepcional de control sobre el mar i sobre el territori, amb totes les rutes de mercaderies que per ella passaven.(Burch *et al.* 2010 50). Costa determinar la data exacte de la seva fundació, però semblaria que fou vers el 90 aC i cap el 45 aC va

rebre un assentament de colons romans (Burch *et al.* 2010 51).

Sorprèn la creació d'una gran ciutat romana juxtaposada a la colònia grega d'*Emporion*, en tot cas sembla clar que el motiu era controlar els suposats aliats i el seu port (Burch *et al.* 2010 52).

Cal destacar que la composició social d'Empúries no és en cap cas estrictament romana. Tal com esmenta Estrabó (III,3) Empúries estava formada per tres grups: un romà o itàlic, un altre de grec i finalment un tercer hispà.

La fundació de *Gerunda* té unes motivacions ben diferents de les d'Empúries. *Gerunda* es funda el 76 aC directament o per ordre de Gneu Pompeu "el Gran". Pompeu es trobava a la península per derrotar al rebel Sertori en el conflicte intern de Roma entre *populares* i *optimates*. Pompeu hauria tingut gran interès en controlar les rutes terrestres i en evitar una possible retirada de Sertori. A tal efecte fundarà la ciutat de *Gerunda* en un lloc elevat per on passava la *Via Heraclea*, de fet situa la ciutat sobre la pròpia via convertint-la en la clau de la mateixa i tancant-la del tot a Sertori.

Per fundar la ciutat i dotar-la ja d'un nucli de població des de bon començament Pompeu va desplaçar la població de l'*oppida* ibèric de Sant Julià de Ramis (**Kerunta*) a la nova ciutat de *Gerunda*, cosa que provocarà l'abandonament del primer (Burch *et al.* 2001).

Aquesta nova ciutat seria considerada una ciutat estipendiària fins al 15 aC, quan August visita la regió i la promou a municipi de dret llatí i l'integra plenament l'estructura de l'imperi (Burch *et al.* 2010 54) . *Gerunda* funcionarà també com a nucli integrador de les poblacions indígenes de l'antic *oppida* ibèric.(Burch *et al.* 2010 56)

Sobre la ciutat de *Blandae* en tenim informació molt menys concreta que sobre els dos casos que s'han vist. Hauria estat en l'antic territori laietà i els experts assenyalen que hi hauria hagut un establiment ibèric desconegut com a precedent de la fundació romana (Burch *et al.* 2010 49). No se sap exactament quan fou fundada però la data seria en una de les primeres dècades del segle I aC. (Burch *et al.* 2010 51). L'estatut jurídic de la ciutat no queda massa clar, sovint se la menciona com a *oppida* i tot i aparèixer abundantment en les fons clàssiques no se'ns esclareix el dubte sobre si mai va ser o quan va ser municipi de dret romà. (Burch *et al.* 2010 55)

La tria del lloc fundacional de *Aquae Calidae* no es deu ni a cap antic *oppida* ni a motius militars. Sembla que hi hauria un possible santuari o almenys que els ibèrics coneixien les propietats medicinals de l'aigua de les fonts del lloc. (Burch *et al.* 2010 50) Igual que amb *Blandae* la data exacte de la seva fundació ens és desconeguda, però caldria situar-la també a principis del segle I aC (Burch *et al.* 2010 51). Sembla que la ciutat hauria estat promocionada a municipi de dret llatí durant l'època de Vespasià. (Burch *et al.* 2010 55).

Un cop fundades les ciutats que s'han explicat Roma va tenir via lliure per enviar cada cop més colons i implantar, ara a una velocitat major, tota la seva cultura. Es deixà de tractar el territori com una colònia per entendre'l com una part de Roma. Cada cop arribaven més colons i s'enfortiren les xarxes viàries i el control de *civitas* sobre el seu *ager* (Palahí 2010 81).

No s'ha fet referència al món rural en detall ja que s'hi dedicarà un apartat en aquest mateix treball. Per ara cal dir que la romanització és molt present també al camp on la veiem plasmada en l'ús de les tècniques constructives itàliques (les vil·les) i nous tipus de conreu.

Durant el període que es coneix com a Alt Imperi (43 aC - 284 dC) no es destaca en les fonts clàssiques pràcticament cap fet rellevant al nord-est Catalunya. Es coincideix a pensar que això significa que la zona visqué un moment de pau i estabilitat. (Alberch i Burch 2002 165; Burch *et al.* 2014 217).

Al llarg d'aquests tres segles les ciutats de la zona patiren canvis en alguns casos dràstics que no poden ser omesos. Empúries perdrà pes comercial durant aquests tres-cents anys. Aquest fet ve principalment donat per la conquesta de la Gàl·lia que permetrà arribar a Hispània per terra, també la fundació de ciutats portuàries com per exemple *Narbo Martius* i l'escalada en importància d'altres ciutats properes com *Barcino* o *Tarraco*. Durant la baixa república arribava a la península a través d'Empúries vi des de la península Itàlica. La situació canviarà ja que es començarà a produir vi en quantitat al nord-est de Catalunya frenant-ne la necessitat de seguir duent-lo de l'exterior. Poc a poc doncs tant el port de la ciutat romana com la colònia grega passaran a un segon nivell i a ser un port no de destí sinó sols per fer-hi escala. Ja durant el principat d'August, la ciutat romana i la polis grega s'havien unificat en una única ciutat, *Emporiae*, que ostentava la categoria de municipi de dret romà (Burch *et al.* 2014 218-222).

No obstant, poc temps després tota la ciutat grega fou abandonada i la població hauria marxat o bé anat a viure al *suburbium* d'*Emporiae*. Va haver doncs de reinventar-se, va deixar de ser el nucli

comercial que havia estat per viure ara a través d'una explotació molt ben estudiada del seu *ager*, cosa que li va permetre sobreviure com a *civitas* (Burch et al. 2014 221).

Pel que fa a Gerunda, principalment cal destacar que seria una ciutat plenament romana, emmurallada i dividida en diverses *insulae* (Burch et al. 2014 218). Hauria tingut el seu centre en un fòrum esbiaixat del centre urbà de la ciutat però que era el seu centre polític (Burch et al. 2014 222). La relació de Gerunda amb el seu *suburbium*, integrat per diverses vil·les es presenta com un dels grans pesos econòmics de la ciutat (Burch et al. 2014 222). També es van efectuar reformes a la *via Heraclea*, que a partir d'aquest moment es coneixerà com a *via Augusta*. Se la va dotar de *mansiones*, uns punts de repòs pel viatger, on es podia descansar (Alberch, Burch 2002 166).

Molta menys informació és la que es té sobre *Aquae Calidae* i *Blandae*. Es pensa que aquestes dues ciutats a les quals es va atorgar el dret llatí durant el segle I dC, perderen importància de seguida i ja al segle II dC s'haurien convertit en *vici* dins de l'*ager* de Gerunda. No haurien pogut mantenir el cost de la infraestructura de la *civitas* degut a la seva minsa població (Burch et al. 2014 218-222).

Un *vicus* és una agrupació de caràcter més urbà que rural, però de segon ordre. Els *vici* creixen molt en nombre durant el període alt-imperial. Són uns elements jeràrquicament inferiors a les *civitates*, però que servien com a estructuradors de l'*ager* de les mateixes. Els *vici* podien tenir mides diferents i també diferent capacitat jurídica. Solien situar-se en zones de pas i servien per ajudar al control dels camins i assegurar-los. Alguns com per exemple Porqueres, derivarien directament d'un *oppida* ibèric i d'altres com Besalú van créixer molt i com s'ha dit tenien una situació que els permetia el control d'una àmplia zona de territori (Burch et al. 2014 70-71). Tenien una part eminentment destinada a la producció i potser haurien exercit un control fiscal sobre el territori. Els que estaven a prop del mar, com Llafranc, solien tenir un port. Al costat de dites infraestructures solien haver-hi nuclis residencials que podien ser més o menys grans, sovint també associats a necròpolis.(Burch et al. 2014 70-71).

El món rural estaria estructurat en vil·les, les quals es veuran amb més detall en un altre apartat d'aquest treball. Creix la seva difusió durant l'alt-imperi, repartint-se per tot el territori servien bàsicament com explotacions agrícoles tot i que com es veurà eren molt més que això (Burch et al. 2014 72).

Fins ara s'han vist aspectes de la romanització sobretot estructurals i de gestió i organització territorial. Cal tenir en compte però que van anar acompanyat de processos d'assimilació de la religió romana en detriment de la local i també de l'escriptura tan ibèrica com grega (cas d'Empúries) que va deixar pas al llatí. També les creences funeràries es sincronitzaran ràpidament amb les de la resta de l'Imperi i es veuran sotmeses als mateixos canvis de patrons (Burch *et al.* 2014 230-231).

Aquests són uns fets cabdals que cal tenir en compte ja que demostren fins a quina profunditat i amb quina rapidesa van calar els valors de la societat romana en l'antiga, evidentment aquest procés va veure's refermat per l'arribada de pobladors de la península itàlica durant els primers temps alt-imperials.

Des de la segona meitat del segle II dC van anar apareixent cada cop més indicis d'una crisi incipient que es farà notar en certs nuclis urbans, com el cas ja comentat d'*Emporiae* (Burch *et al.* 2014 239).

El baix-imperi és un dels períodes més mal coneguts a la nostra regió. És per això que ens és difícil aclarir certs fets. Cada cop més es feu notar la influència del cristianisme i per una multiplicitat de factors l'Imperi Romà d'Occident caurà al 476 dC davant de les tropes d'Odoacre. (Alberch, Burch 2002 171)

Per intentar pal·liar els efectes d'una crisi que era tangible a tot l'imperi durant el segle III, Dioclecià i Maximià promulguen una sèrie de mesures que reformaran l'administració provincial, per reorganitzar el vast territori de l'imperi (Alberch, Burch 2002 173). Un pes creixent dels militars romans que s'arribaven a oposar al poder imperial farà que Dioclecià trobi necessari construir muralles en moltes ciutats que encara mantenien les republicanes, o bé que no en tenien.

És el cas de *Gerunda* que veurà com la seva muralla és reformada. Així, s'hi afegiran torres defensives per tot el seu perímetre (Alberch, Burch 2002 173). Durant molt temps es pensà que durant el Baix Imperi la geografia de l'actual Catalunya patí les ràtzies i invasions del món germànic. Per això caldria aixecar unes muralles ràpidament en moltes ciutats. Aquesta idea però ha anat perdent pes de manera progressiva i a part de la construcció de muralles no es coneix res més que pugui ser entès com a prova de dites ràtzies (Nolla, Amich, Castanyer 1991 55).

Un fenomen que esclatà durant el Baix Imperi fou el cristianisme. La presència a *Gerunda* de cristians és clara i està ben documentada tant en el registre arqueològic com en el documental. Com a mínim se sap que Girona fou seu episcopal des de principis del segle V dC. En el I Concili de Toledo, al 400 dC, es tractà l'heretgia priscil·lianista. Un dels principals heretges, Minici, havia estat nomenant bisbes il·legalment, entre ells el de Girona. Aquest és un fet que demostra clarament que Girona era una seu episcopal ja al segle V dC (Nolla, Amich, Castanyer 1991 57).

Duran el segle III i IV dC *Gerunda* va créixer notablement fins a ser molt més importat que Empúries i tenir una població de prop de mil habitants (Nolla 1987 70, 86). El sistema de govern romà que feia que l'aristocràcia promogués i pagués l'obra pública descendirà dràsticament després del segle III (Nolla, Amich, Castanyer 1991 55).

Emporiae hauria sobreviscut a la crisi que va patir reinventant-se. Es pensa que per sobreviure com a municipi els emporitans van desplaçar el centre de la seva *civitas* a l'actual poble de Sant Martí d'Empúries al segle IV dC. Amb el temps es va demostrar que aquesta decisió fou un èxit ja que la ciutat va recuperar certa importància després de la caiguda de l'imperi quan esdevingué seu episcopal al segle VI dC i durant tota l'època visigòtica (Marcet, Sanmartí 1989 34).

Mentre que el món urbà pateix un estancament, al món rural les coses són diferents. Les vil·les es transformen. Sembla que haurien seguit funcionant sense canvis fins als segles V i VI dC, quan finalment haurien desaparegut al desaparèixer tot el sistema organitzador romà. (Alberch, Burch 2002 176).

La gran invasió germànica del 406 dC no afectà als territoris catalans. Tampoc al 409 dC el pas de sueus, vàndals i alans afectà la Península de manera rellevant. En canvi el 413 dC el visigot Ataülf, va invadir la Tarraconense i es va establir una nova capital a *Barcino*. En molt poc temps Ataülf fou assassinat i pujà al poder Wàlia. Aquest es va veure cercant a *Barcino* pel general Constanci, que bloqueja els ports i matava de gana el poble visigot. En un intent per aconseguir blat Wàlia es desplaçarà cap a Àfrica, però no arribarà massa lluny i pactarà amb l'emperador Honori un *foedus* que establirà el regne visigot a l'actual Aquitània (Nolla 1987 88-89).

No serà fins al 472 dC, quan l'imperi ja està desintegrant-se, que els visigots d'Aquitània atacaran Hispània entrant per la Via Augusta i tot i la resistència dels nobles locals aconseguiran la conquesta de tot el territori (Nolla 1987 88-89).

4 - L'evolució dels establiments rurals romans:

S'ha vist en l'apartat anterior d'aquest mateix treball com fou el procés de romanització de les terres del nord-est de Catalunya. Volgudament en dit apartat no s'ha posat èmfasi en el món rural i el sorgiment dels establiments rurals i les vil·les, ja que es veurà detalladament en el present apartat.

El 218 aC, any que esdevingué l'arribada del romans a la península, els *oppida* ibèrics comptaven amb una xarxa d'establiments rurals per tot el territori. Aquests petits establiments rurals haurien estat ocupats per una o poques famílies, i sovint s'associen a camps de sitges. Es pensa que aquest patró de poblament dispers al món rural ibèric ja estava establert almenys des del 500 aC. (Burch *et al.* 2010 75). En alguns casos s'han documentat, per exemple a la Muntanya Rodona de l'Escala, un conjunt de cabanes agrupades associades a un camp de sitges (Burch i Sagrera 2009 256 amb la bibliografia anterior). En canvi en d'altres trobem un sol edifici sovint de planta rectangular com per exemple l'establiment rural de l'Olivet d'en Pujol a Viladamat (segle IV aC) (Casas 1989 39-44). En qualsevol cas es pensa que aquests establiments formarien tota una xarxa amb els *oppida* i igual que alguns propis *oppida*, que estaven situats estratègicament per obtenir cert tipus de matèria primera, aquests establiments estarien dedicats a l'obtenció de productes del camp (Burch, Castanyer, Nolla, Tremoleda 2010 90) Les sitges reafirmen la possibilitat de la producció d'excedents, els quals després un *oppida*, al qual estava associat l'assentament, s'hauria quedat per després redistribuir-los entre la població (Burch, Castanyer, Nolla, Tremoleda 2010 91). Cal mencionar que en molts casos no es troba l'assentament rural pròpiament dit, i només es troben les sitges que duen a pensar que allà hi hauria hagut també un establiment rural (Burch *et al.* 2010 80)

Amb el tancament dels grans *oppida* després de la derrota davant de Marc Porci Cató, el poblament dispers en establiments rurals augmentarà, i a aquest fet cal sumar-hi un creixement de la població durant el segle II aC, cosa que farà que cada cop es poblïn espais més marginals.(Burch *et al.* 2010 76)

Aquests establiments rurals es troben situats generalment en zones planes o de turons suaus, prop de les valls amb rius o altres zones com llacs i aiguamolls i sempre propers a vies de comunicació. Cal tenir en compte que aquesta informació pot ser enganyosa, perquè la majoria de jaciments s'han trobat en excavacions d'urgència, que es feien en zones de les característiques esmentades. S'han pogut documentar també altres d'aquests establiment rurals en zones boscos i muntanyoses,

segurament associades a l'explotació del bosc mitjançant l'artiga (Burch *et al.* 2010 79).

La majoria d'aquests establiment (tot i que al nord-est de Catalunya no se'n conserva cap de totalment sencer) haurien tingut la planta rectangular o en alguns casos lleugerament trapezoïdal. Eren establiments unifamiliars, format per un sol edifici, que podia tenir una o diferents estances, molt sovint associats a sitges (Burch *et al.* 2010 80)

La tècnica constructiva que s'ha pogut documentar no difereix massa en els diferents casos. Es solen documentar en aquestes construccions, uns fonaments poc potents i molt pocs cops arribaven a ancorar-se a la roca natural. Per sobre tenien un sòcol del pedres d'uns 60 cm que podien estar posades en sec o lligades amb fang, sobre el qual s'aixecava una paret de tova. El sistema de cobertura solia ser el tradicional, un embigat de fusta i un sostre de fang i palla sobre un entramat espès de branquillons de bruc. En algunes més tardanes comença a aparèixer la *tegula* itàlica (Burch *et al.* 2010 80).

A finals del segle II aC i principi del segle I aC quan la romanització es cada cop més forta i Roma ja ha començat a fundar les ciutats de nova planta que estructuraran el territori (circa 90 aC), els canvis al camp comencen a ser notables.

Trobem diferents tipus d'establiments rurals, alguns com es veurà deriven de fundacions locals, mentre que altres ja són construccions totalment itàliques.

S'ha documentat un primer tipus d'establiment rural que mostra una ocupació aparentment discontinua durant l'època baix-republicana i que més tardanament en aquell indret s'hi edificà una vil·la pròpiament dita. En serien exemple, la Quintana a Cervià de Ter i Ses Alzines. (Burch *et al.* 2010 84)

Un segon tipus plantejat és el cas que centra aquest treball. Parlem d'un establiment rural ibèric amb una fase baix-republicana ben documentada, sovint amb sitges, i que en origen no era en cap cas una vil·la romana, però que amb el temps acabara convertint-se en una (Burch *et al.* 2010 84). La Casa del Racó és un clar exemple d'aquest tipus d'establiment rural.

Un tercer establiment rural, en aquest cas sense cap lligam amb el món indígena preexistent és el que es coneix com a *horreum*. Són grans edificis de plantes rectangulars i que els hem entès com magatzems, haurien estat abandonats a principis del segle I dC. Com s'ha dit són clarament forans i se'n troben paral·lels a diferents llocs del Mediterrani (Burch *et al.* 2010 85)

Per últim cal mencionar aquells establiments rurals, que des de bon començament ja eren vil·les romanes pròpiament dites. Fundades en els primer períodes únicament per itàlics són construccions que escenifiquen l'idea de control dels conreus i nucli de l'explotació territorial (Burch *et al.* 2010 85). Els principals trets constructius que delaten aquest tipus de vil·la, tot i que molt ràpidament arribaran les del segon tipus comentats, són entre d'altres l'ús de *dolia* per emmagatzemar, l'ús de *tegula* i *imbrices* per les cobertes i l'ús del paviment d'*opus signinum* (Burch *et al.* 2010 80 – 88). Estan lligades estrictament a l'aparició de les ciutats romanes i algunes com per exemple les primeres fases de la vil·la del Pla de l'Horta que ja evidencien un relatiu luxe, són fruit del concepte d'*otium* romà (Burch *et al.* 2010 88).

Poc a poc els indígenes locals al crear nous establiments rurals o fer-ne reconstruccions del propis, seguiran ja els patrons itàlics abandonant els sistemes constructius locals, cosa que ja deixa ben patent la romanització que ha patit el territori.

Sobre aquest període hi ha obert un gran debat historiogràfic al voltant de quan cal considerar aquests establiments rurals com a vil·les. També s'ha plantejat si tot i ser formalment itàlics els haurien construït itàlics o bé ibèrics molt romanitzats (Palahí 2010 61-87).

L'època d'August és el moment en el qual la vil·la s'imposa com a principal sistema d'explotació del territori. La creació del sistema de *civitas* comença a parcel·lar el territori i a crear un forta xarxa viària per comercialitzar els productes. Això durà a un ràpida implantació del model de vil·la per explotar el territori (Palahí 2010 81). La necessitat d'explotació del territori no pot ser l'únic motiu per un creixement tant dràstic de la vil·la. Se'n plantegen almenys tres més (Palahí 2010 81). La gran arribada de colons itàlics via assentament de veterans de guerra a la península, l'arribada de persones especialitzades en obra pública i també funcionaris i sacerdots i finalment l'arribada d'artesans i treballadors per construir els nous edificis. Molta d'aquesta gent s'hauria instal·lat a les ciutats, però com és lògic molts també al camp, motiu de més per la gran aparició de moltes més vil·les. Sembla que, a més, en alguns casos es van destruir els antics establiments rurals republicans, potser per un canvi de propietari o de gust arquitectònic de l'antic, i es van fer els que ja tenien tot el

caracteritza un vil·la romana (Palahí 2010 81-84).

La manca d'epigrafia fa difícil entendre com funcionaven aquests establiments rurals, com s'ha dit alguns d'ells ja vil·les.

Durant l'època alt-imperial (43 aC- 284 dC) la difusió de la vil·la arriba a un nivell altíssim, estenent-se per tot el territori (Burch *et al.* 2014 72).

Ens trobem davant de vil·les de característiques plenament itàliques deixant de banda ja qualsevol reminiscència de les costums locals.

És molt difícil saber quanta gent hauria viscut en aquestes vil·les. En principi hi hauria hagut el propietari i la seva família, a més d'un nombre indeterminat de treballadors, els quals no es pot saber si eren homes lliures o esclaus (Burch *et al.* 2014 222).

A través de les dades recollides en excavació a la imponent vil·la de Tolegassos, que té un conjunt funerari associat, s'ha deduït que en dita vil·la hi haurien viscut i treballat entre vuit i dotze persones, una família extensa o bé dues famílies. És pensa que durant certs períodes com per exemple la sega, es contractaven temporers per ajudar als habitants permanents (Burch *et al.* 2014 223). A partir de dites restes també s'ha observat com viurien les persones en les vil·les, sembla que almenys en el cas de Tolegassos, els treballadors viurien molt malament, en unes condicions higièniques i alimentícies dures (Burch *et al.* 2014 224).

Durant l'alt-imperi s'apliquen distincions clares entre els diferents establiments rurals. Es pensa que haurien format una xarxa jerarquizada. Un establiment més gran que els altres (una vil·la) controlaria el territori anomenat *fundus*. Per tot el *fundus* s'hi trobaven altres establiments rurals, molt més petits, i que tenien funcions diverses. Entre aquests podem trobar-hi magatzems, petites terrisseries, instal·lacions hidràuliques, etc. (Burch *et al.* 2014 224). Els *fundi* del nord-est de Catalunya eren de dimensions petites o mitjanes, tot i que no es descarta que hi hagués certs propietaris més poderosos que es podien permetre grans inversions (Burch *et al.* 2014 224).

Els grans propietaris agrícoles haurien viscut a les ciutats, com *Gerunda*. És té testimoni de vil·les de mides considerables i amb grans inversions, tant per fer-la més luxosa, amb mosaics, com per fer-li arribar l'aigua a través d'aqüeductes, obra segurament encara més cara. Aquestes vil·les

podrien tenir un propietari que com s'ha dit vivia a la ciutat, però que no vivia sempre a la vil·la i la deixava administrar una altra persona (Burch *et al.* 2014 224-225).

El model de vil·la, com a casa rural aïllada, centre explotador del territori (*fundus*) és el que Roma implantà durant l'alt-imperi al nord-est català (Burch *et al.* 2014 236).

Durant el segle I dC s'abandonaran alguns establiments rurals associats a les vil·les com per exemple forces terrisseries. S'explica perquè el que es necessitava eren edificis més multifuncionals i no tant limitats en funcions com hauria estat una terrisseria. Cada cop més es potenciarà el conreu de vi i es començarà a preferir la bota a l'àmfora, per això massa terrisseries no serviran de res i desapareixeran (Burch *et al.* 2014 236).

No queda gens clar perquè durant el segle II i el segle III s'abandonaren tan vil·les com establiments rurals de segon ordre. En serien exemple l'establiment de Vilanera, el conjunt de La Bomba i la vil·la de Tolegassos (finals del segle III). Es pensa que podrien ser els efectes de la crisi del segle III, que ja venia d'antic, però no queda en qualsevol cas gens clar (Burch *et al.* 2014 237).

Cal dir que paral·lelament a aquest fet, algunes vil·les durant el segle II creixen i faran grandíssimes inversions.

El segle III afecta al món rural com una època de transició. Com hem dit diverses vil·les, establiments rurals i terrisseries desapareixeran durant aquest segle. El context fa pensar en algun tipus de crisi i evidència que el món rural i l'urbà la patiren. Es descarta ara l'opció de les invasions germàniques de les que no en tenim cap prova (Palahí, Nolla, Casas 2008 28-29) La manca de més excavacions no permet doncs dir massa més sobre aquest període llevat del que ja s'ha comentat.

Tot i que com s'ha vist algunes vil·les s'abandonaran, moltes d'altres no i perduraran. Mirant l'exemple de Vilauba, es pot veure com es reforma després del segle III i serà al segle IV tant gran com havia estat en època alt-imperial. No serà fins al segle V quan començarà a ser cada cop més petita i se n'abandonaran diversos sectors. Durant tot el segle V es veu per tot el territori una etapa de recessió de l'habitat rural.

Les vil·les es veuran afectades també i poc a poc aniran essent abandonades tot i que algunes subsistirán fins al segle VI i VII dC (Castanyer, Tremoleda, Dehesa, Puigdevall 2006 25-26).

S'estableix un cert patró en les vil·les del nord-est català durant els tres segles del baix-imperi (Burch, Casas, Nolla, Palahí 2006 31-39). Durant el segle III dC la crisi hauria fet que algunes desapareguessin i algunes abandonessin part del que eren. Al segle IV, rellotaran i tornaran a fer-s'hi millores que faran que recuperin la mida de l'esplendorosa època alt-imperial. Durant el segle V haurien anat decaient poc a poc fins a quedar pràcticament arruïnades amb ocupació ocasional i marginal (Burch, Casas, Nolla, Palahí 2006 31-39).

5 - La vil·la romana:

5.1 - El concepte de vil·la

Per parlar que és una vil·la romana és imprescindible referir-se als antics tractats dels agrònoms romans. Aquests autors, principalment Columel·la i Cató, defineixen uns marcs teòrics de com hauria de ser i quines característiques hauria de tenir la vil·la romana. Cal tenir molt present que el que escriuen en les seves obres no es correspon amb la realitat, molt menys idíl·lica, i que segurament els tractats són la plasmació d'antigues costums i idees rurals (Casas *et alt.* 1995 39).

El primer problema que tenim a l'hora de definir una vil·la és que certs autors entenen per vil·la les mansions romanes aïllades de la ciutat, i d'altres relacionen la vil·la amb la propietat rural. En tot cas, l'únic que tenen en comú és situar la vil·la al camp. El cert és que moltes vil·les podrien combinar els dos elements. Els agrònoms romans defineixen tres parts teòriques per la vil·la romana: la *pars urbana*, concebuda com la part on la família viuria i en el cas que fos una família rica on hi hauria el luxe; la *pars rustica*, part que no queda massa clara, però que segurament seria l'espai on per exemple hi hauria els magatzems, els estables, etc; la *pars fructuraria*, terme que designaria aquella part estrictament dedicada a la producció.

Com s'ha dit aquests models són gairebé exclusivament teòrics, certament les vil·les solen tenir sempre aquestes parts però en molts pocs casos aquestes parts queden delimitades dins de la vil·la. Sovint, i sobretot en els exemples de vil·les més propers a nosaltres, no és possible delimitar on acaba i on comença cada part. S'ha de tenir sempre en compte el fet que els teòrics romans parlen de vil·les de personatges benestants, que podien gaudir de molts luxes i comoditats i de fet podien aplicar les consideracions sobre on i com fer una vil·la. Com és lògic era molt poca gent la que podia triar on es faria la seva nova vil·la i què hi conrearia, el més convencional era haver-se d'adaptar al medi que a un se li assignava (Casas *et alt.* 1995 42).

Avui dia, deixant ja de banda les consideracions referents als agrònoms romans, la vil·la s'ha redefinit. S'entén la vil·la romana, no només com un centre d'explotació del camp i productor de quelcom, sinó també com un dels principals motors d'implantació de les costums romanes al món indígena i causant de la progressiva desaparició de les costums locals (Casas *et alt.* 1995 93). Poc a poc haurien anat implantant la cultura romana a través de canvis tant en l'emmagatzematge o les

cobertes fins a una nova concepció del territori estructurat en una xarxa de vil·les.

S'entén per vil·la el que hauria estat l'edifici principal del *fundus* (territori que vil·la controlava). Aquesta definició englobaria tant els dominis rurals com l'àrea residencial, i segurament seria massa àmplia i caldria restringir-la més (Castanyer 1998 127).

La vil·la necessàriament es troba al camp, però no tota construcció que trobem en l'àmbit rural ha de ser entesa com a vil·la. Un error que s'ha comés és pensar que moltes d'aquestes altres estructures fossin vil·les. Avui sabem que eren petits establiments rurals, tallers artesanals, tots ells lligats al *fundus* de la vil·la però mai havien de ser entesos com una vil·la i exercien un funció del tot diferent (Castanyer 1998 128).

La vil·la és doncs el centre d'un domini agrícola, el qual ha d'administrar i explotar. Fou la base de l'economia i un sistema d'explotació rural racional que es perllongà durant set-cents anys. No sols això sinó que la implantació de la vil·la fou un dels models principals de la romanització al nostre territori (Castanyer 1998 129).

5.2 - Els diferents tipus de vil·la:

En l'espai que ens ocupa, el nord-est de Catalunya, s'han documentat centenars d'estructures que podrien haver estat vil·les. Cap d'elles conserva la seva planta al complet, encara que algunes d'elles la conserven pràcticament sencera. D'aquesta manera és molt més difícil establir tipologies de vil·les basant-nos en les seves plantes. Cal tenir en compte que cada vil·la tenia les seves particularitats, ja fos per la situació o pel que volia edificar el seu propietari i que per tant, tot i ser funcionalment similars, físicament eren ben diferents (Casas *et al.* 1995 44).

Tot i aquest desordre i diferències entre unes i altres s'han plantejat quatre tipologies de vil·les a les quals s'ha intentat adscriure les descobertes al nord-est de Catalunya (Casas *et al.* 1995 52).

Els models que se'ns presenten, els quals ara s'anomenaran i a continuació es veuran amb detall, són quatre: la vil·la allargada, la vil·la de corredor, la vil·la de pati i la vil·la de peristil.

La vil·la allargada es disposa en planta rectangular i a través d'una galeria, la qual no es documenta sempre, es connectaria amb l'explotació agrícola. Eren cases senzilles i no gaire grans, sovint sense

compartimentacions interiors. Per la seva forma allargada no podien haver-hi habitacions massa amples i ens trobem davant d'una incòmode successió d'àmbits. En aquesta vil·la hi hauria viscut solament una família i no hauria tingut massa terres assignades ni tampoc una capacitat productiva destacable. Principalment aquest tipus de vil·la es troba a França i al centre d'Europa (Casas *et alt.* 1995 53;54).

Alguns autors haurien proposat aquest tipus de vil·la com a una evolució dels establiments rurals ibèrics de forma allargada, idea que és descartada perquè es pensa que pel poblament rural i la construcció de les vil·les imperen els models itàlics (siguin o no itàlics els constructors) (Casas *et alt.* 1995 54).

La vil·la de corredor s'ha entès com una variant de l'anterior, a la qual com el seu nom indica s'ha afegit un corredor.

Dit corredor es trobava a la banda d'accés i es disposa com a distribuïdor de les diferents estances de la vil·la i també com a punt pel qual es ventilava la casa i entrava la llum, ja que podia estar porticat. La seva coberta era a doble vessant i servia en part per protegir els elements de tapia de la vil·la de les inclemències del temps. Aquest corredor podia tenir a banda i banda del seu accés dues estances laterals que alguns interpreten com a torres defensives.

Aquestes vil·les, poc a poc, van anar evolucionant cap a edificis més complexes que ja incloïen patis. Principalment les trobem al nord de la Gàl·lia i a Bèlgica, i més rarament a Hispània (Casas *et alt.* 1995 56).

La vil·la amb pati és aquella que s'organitza entorn d'un espai obert. Dins d'aquesta vil·la en trobem dos tipologies diferents. Una en la que la part rústica i residencial formen un sol cos i s'estructuren al voltant d'un pati. L'altre en la qual els dos àmbits estan clarament diferenciats, en dos edificis diferents i separats per un espai obert.

Les del primer tipus mostren una simetria molt més evident, i del pati en surten alguns espais que el comuniquen amb les diferents estances de la vil·la. Aquesta vil·la està molt present al nostre territori amb exemples com Tolegassos o Puig Rodon (Casas *et alt.* 1995 56). Un altre clar exemple d'aquest tipus de vil·la és la vil·la romana de la Casa del Racó.

La vil·la amb peristil té com element distintiu un espai voltat per columnes. D'arrel grega, s'acaba

estenen amb molt d'èxit per tot l'àmbit mediterrani. Són cases de grans dimensions estructurades al voltant del peristil i mostren una clara separació entre la part urbana i la part dedicada a l'explotació. Tenen un component luxós que les altres no tenien, tot i que en alguns casos hi ha vil·les de peristil molt austeres. En d'altres les estances properes al peristil es pavimenten amb rics mosaics.

Cal destacar que a la *urbs* aquest tipus de *domus* arriba al segle I dC mentre que al camp no arribarà fins al Baix Imperi (Casas *et alt.* 1995 58).

En publicacions més recents s'ha plantejat un altre model de classificació de les vil·les (Burch *et alt.* 2014 73-82) que no refereix a la seva planta arquitectònica sinó la seva situació. Es proposen tres tipus de vil·les: la vil·la suburbana, la vil·la costanera i la vil·la rural.

Les vil·les suburbanes, estarien dins d'un cercle teòric d'uns vuit quilòmetres partint d'una *civitas* propera. Haurien sigut segurament propietat de les elits ciutadanes és per això que tenien una part residencial molt desenvolupada i luxosa.

Aquests establiments feien prop d'una hectàrea i la seva aparició ve lligada al naixement de les ciutats en l'època baix-republicana i tenen una prolongada seqüència d'ocupació, fins al segle V o VI dC. Les vil·les del Pla del Horta i Can Pau Birol en són un clar exemple (Burch *et alt.* 2014 75)

Les vil·les costaneres es trobaven situades com el seu nom indica prop de la línia de costa i per ser enteses com a tals havien tenir una part residencial ben desenvolupada i també una part manufacturera o bé de producció de matèria primera. Estaven més allunyades de les vies de comunicació i la seva principal comunicació hauria estat per via marítima. Moltes de dites vil·les ocupaven fins a 10000 m² i tenien un cert luxe, estàtues, petites piscines decoratives, mosaics i també termes. Paral·lelament tenien una part agrícola potent, en molts casos vinícola, i també terrisseries on feien directament les àmfores pel seu vi. La vil·la dels Ametllers en seria un clar exemple (Burch *et alt.* 2014 76).

Les vil·les rurals englobarien diversos establiments rural que tenen certes característiques en comú. Un primer tipus és la vil·la latifundista, que tindria més de 1,5 ha. D'aquest tipus de vil·la no se n'ha documentat cap al nord-est català. Serien grans vil·les que explotarien un amplíssim territori. El tipus més habitual aquí és la vil·la mitjana/petita. S'estengueren per totes les terres fèrtils de *Gerunda* situades sempre en emplaçaments ben comunicats amb les vies i des d'on es pogués

controlar el seu territori. La majoria dels exemples foren construïts per itàlics i seguint la seva tècnica. No eren luxoses com els altres casos comentats, podien tenir termes i altres luxes però en qualsevol cas s'evidència la riquesa de les vil·les suburbanes. Hi havia molt més equilibri entre la part residencial i la productiva, sovint solien tenir associats petits edificis artesanals (Burch *et alt.* 2014 78-82).

5.3 - La seva situació:

La situació de la vil·la romana és determinant per a la seva producció. És per això que els antics agrònoms romans van plantejar en els seus textos el lloc ideal on s'hauria de situar una vil·la romana. Evidentment no eren massa els homes que podien triar on començar a fer-se la vil·la, la majoria s'havien d'adaptar als lots de terra que els tocaven.

El primer que calia considerar a l'hora d'emplaçar una vil·la era què es volia conrear. Depenent del que el pagès volia conrear s'esqueien més unes terres o unes altres, calia evitar les zones massa càlides i també les massa humides. Igualment important era la presència d'aigua a prop de la vil·la, ja fos en forma de pous, cisternes o bé cursos fluvials propers. L'aigua era necessària tant per les persones que vivien al lloc, com pels animals o també per desenvolupar diverses labors agrícoles. Calia també que es situés en un lloc accessible, però segons Columel·la, que no fos visible des dels camins, ja que podria atraure lladres (Casas *et alt.* 1995 40).

Un cop triat un lloc, que complís algunes o totes d'aquestes característiques, es procedia a la construcció de la vil·la. Calia també trobar un bon lloc per construir la vil·la. Sovint es triaven indrets lleugerament elevats, així es podia controlar el terreny conreat i s'evitaven les inundacions. S'orientava de manera que li toqués el sol, però no de ple, i depenent de l'estança es situava en un lloc o en un altre. Per exemple, un rebost havia de conservar els aliments en un lloc fresc, per tant es posava en la zona més ombrívola de la casa, en canvi el pati a la part on toqués més la llum (Casas, Castanyer, Nolla, Tremoleda 1995 41).

S'ha comprovat que moltes vil·les comparteixen aquestes característiques tot i que s'ha de repetir que molts cops la teoria no és aplicable.

5.4 - Les parts de la vil·la romana:

Com ja s'ha dit una vil·la romana tenia, teòricament, tres grans parts : la *pars urbana*, la *pars rustica* i la *pars fructuaria*. Com és lògic dins de cada una d'aquestes parts hi hauria hagut unes estances o unes altres, tot i que en alguns casos, com també s'ha dit, no és fàcil definir clarament les tres grans parts d'una vil·la.

S'ha plantejat una recopilació de les parts d'una vil·la romana (Casas, Castanyer, Nolla, Tremoleda 1995 60), almenys de les parts que es poden documentar i se n'ha pogut esclarir la seva funció a través de les restes excavades. Moltes estances un cop buides i enterrades pel pas del temps són iguals a altres.

Les termes són una part de la vil·la que és identificable fàcilment, en cas de ser documentada. No totes les vil·les tenien unes termes, però en general moltes sí, tot i que eren força modestes. Sovint es documenten en un extrem de la vil·la o bé, fins i tot, en un edifici a part. Eren dues estances petites amb tres hipocausts i com a molt dues piscines, i que eren d'ús exclusiu pels propietaris de la vil·la, la qual solia ser d'una família de classe mitja-alta (Casas, Castanyer, Nolla, Tremoleda 1995 60).

El rebost és una estança que se sap que es trobava present en les vil·les romanes. No obstant això, en ser una estança quadrada com qualsevol altre és molt difícil identificar-lo. En el cas de la vil·la de Vilauba el rebost es va cremar, deixant testimoni de com es disposaven els recursos dins seu.

La cuina és una altra estança que, quan es troba, també és identificable. Les cuines s'identifiquen a través de taques de cendra i de bases de fogons. En alguns casos, com per exemple la vil·la de Puig Rodon, el tret distintiu de la cuina és l'existència d'una caixa de *tegula* que quedava arran de terra i s'hauria pogut obrir i tancar a mode de petita despensa. La troballa de bases de fogons sovint amb evidències de foc també delata les cuines, una estança que estructuralment tampoc seria diferent de les altres.

El magatzem solia ser un pati pavimentat amb terra batuda, en el qual hi havia forats de *dolia* en els quals es podien conservar diferents recursos, com gra, vi o oli. Cal dir que l'evidència de *dolia* deixa patent la romanització tant incipient com final al camp català (Casas, Castanyer, Nolla, Tremoleda 1995 62). Un claríssim exemple de magatzem seguint aquesta definició el trobem a la Casa del

Racó de Sant Julià de Ramis.

Els pous són elements que haurien hagut d'estar presents en les vil·les romanes. S'han pogut documentar a diferents jaciments catalans, com per exemple al conjunt de Santa Margarida a l'Escala. En dit conjunt es van trobar dos pous excavats a la roca mare directament per assegurar-ne la seva solidesa (Casas, Castanyer, Nolla, Tremoleda 1995 63).

Encara relacionat amb l'aigua i el seu moviment cal fer menció a les troballes també a més d'una vil·la del nord-est català de canals d'evacuació d'aigua. Un exemple és Font Vilar, a Avinyonet de Puigventós, és una canal feta de *tegula* posades casi verticalment i cobertes per d'altres en posició horitzontal sobre seu per evitar que fos destruïda. (Casas, Castanyer, Nolla, Tremoleda 1995 65).

Els dipòsits de líquids s'han trobat també en moltes vil·les. Els dipòsits són estructures quadrades de entre 1,20 i 4 m de llarg i entre 1 i 2 m de fondària. Les seves parets estaven recobertes d'*opus signinum* per fer-les impermeables. Poden tenir una cubeta per netejar el seu fons i el possible pòsit de líquids com el vi, o a vegades directament un forat de desguas per on sortiria (Casas, Castanyer, Nolla, Tremoleda 1995 65).

L'*hortus*, un jardí lúdic on es podien cultivar algunes hortalisses, s'ha documentat també a diversos llocs. S'ha identificat per exemple a la vil·la del Ametllers, el que resta dels *hortus* són espais que evidències d'haver estat aplanats artificialment. (Casas, Castanyer, Nolla, Tremoleda 1995 66).

La resta d'estances de les vil·les, com per exemple els dormitoris o els *triclinium* o *lararium* són molt més difícils d'identificar. No s'està dient que no se n'hagin identificat, però solen ser casos més excepcionals. Els rics arrebossats de les parets o paviments especialment luxosos podrien delatar aquestes estances en certes vil·les. En canvi, en d'altres, no en quedarà més que quatre parets iguals a la resta de estances trobades. Depenent de la seva situació dins de la vil·la es podria intentar endevinar la seva funció, però el que cal tenir en compte és que no són tan fàcilment identificables com els elements ja explicats.

5.5 - Els elements estructurals de la vil·la romana:

Es plantejarà tot seguit una explicació dels diferents elements estructurals que tenia una vil·la romana, i les diferents solucions que es podien adoptar davant de cadascun.

Els murs tenien quatre parts diferenciades: la fonamentació, el sòcol, l'alçat i l'arrebossat. La fonamentació era importantíssima per la solidesa de l'estructura. Aquesta part del mur no seria visible i es situaria dins una rasa, de diferent potència depenent del terreny, en la qual es començaria a construir la dita fonamentació.

A partir de la fonamentació comença el sòcol, un espai d'uns 50 cm però que pot ser més o menys gran. Es separa de la fonamentació pel que és coneix com la banqueta de mur, que sol ser també on es troba el mur amb el paviment de l'estança. Sobre els sòcols, sempre de pedra, comença l'alçat de la paret, el qual pot ser de tovot (en pocs casos), de tàpia (molt sovint) o bé també de pedra (tampoc massa freqüent) (Casas, Castanyer, Nolla, Tremoleda 1995 70).

Els paraments dels murs són molt variats, però quatre són més trobats que la resta. L'*opus incertum*, de pedres poc treballades, arrodonides i disposades sense crear una filada clara. L'*opus vittatum*, que usa pedres rectangulars i regulars per afavorir-ne la seva adhesió. L'*opus spicatum*, conegut com espina de peix, i que disposa les pedres alternant-les de manera obliqua i inclinada. Finalment, l'*opus mixtum* és aquell que aprofita fragments de ceràmica i *tegula* per falcar les pedres. (Casas, Castanyer, Nolla, Tremoleda 1995 71)

La coberta de l'edifici tenia dues parts: l'embigat i la teulada. L'embigat solia ser de fusta i tenia per sobre més fustes en posició transversal per aguantar la teulada, en alguns casos calia fer ús de claus de ferro per enganxar bé les bigues.

La teulada podia ser tant a una sola vessant, sovint caient sobre un pati, com a dues aigües. La teulada romana es feia a part de dues peces, la *tegula* de 40 per 60 cm, feta de terrissa i que es disposaven les unes al costat de les altres cobrint tot l'embigat. La *tegula* era coberta per una peça anomenada *imbrex* que es posava sobre els punts de contacte entre dues *tegula*. Eren peces corbades d'uns 60 cm (Casas, Castanyer, Nolla, Tremoleda 1995 73).

Les diferents estructures de la vil·la es sostenien bàsicament a través de columnes, ja fossin de pedra o de fusta. S'han pogut documentar nombroses bases de columna i també forats de pal. Els forats de pal poden ser forats senzillament excavats al terra de l'estança o poden tenir unes peces de pedra amb un forat per ser encaixats allà. Es feia ús de columnes de totxo només quan calia; per exemple per sostenir els hipocausts. Altres sistemes per sostenir les estructures, com poden ser els

arcs i les voltes són molt minoritaris i bàsicament els trobem per sostenir les graelles dels forns i dipòsits d'aigua (Casas, Castanyer, Nolla, Tremoleda 1995 76).

Els paviments de moltes estances de la vil·la eren senzillament de terra batuda, la terra del lloc premsada fins a endurir-la i crear-hi un paviment. Aquest tipus de paviment és molt difícil de localitzar a través d'una excavació arqueològica.

Un segon tipus de paviment molt usat és l'*opus signinum*, consisteix en una massa feta de sorra, aigua, calç i ceràmica i altres elements trinxats, s'aplanava i es disposava sobre una preparació de còdols. Solia quedar sempre disposat de manera plana i podria tenir una potència de fins a 20 cm de gruix. Era un paviment impermeable i molt dur i resistent, i al mateix temps barat, cosa que fa que sigui molt usat en el món rural romà.

En cases més luxoses s'han trobat paviments d'*opus sectile* és a dir paviments de marbre sovint amb elaborats dibuixos. També mosaics, d'*opus tessellatum* fets a base de petites peces cúbiques de diferents colors anomenades tesselles (Casas, Castanyer, Nolla, Tremoleda 1995 76).

5.6 - L'activitat econòmica de les vil·les:

Durant el segle I aC i mantenint-se fins pràcticament el V dC, tres seran els principals conreus de les vil·les: el cereal, el vi i l'oli. A aquesta activitat agrícola cal sumar també activitats complementàries com la ramaderia i la pesca i evidentment les activitats de les estructures repartides pel seu *fundus*, com per exemple terrisseries.

L'agricultura era l'activitat més important de la vil·la romana, ja que no només servia per l'autosuficiència dels seus habitants sinó que generava un excedent que després era comercialitzat. S'ha constatat que algunes vil·les conreaven un sol producte, per exemple la vinya, i ja comptaven amb tota l'estructura necessària per la seva transformació, emmagatzematge i distribució. D'altres en canvi optaven per un conreu més diversificat combinant cereals, amb hortes i arbre fruiters. (Burch *et alt.* 2014 83)

En època ibèrica el principal tipus de conreu era el cerealístic (Castanyer *et alt.* 2006 16). Aquest fet es mantindrà amb l'arribada de Roma i a més com s'ha dit s'intensificaran alguns conreus com la vinya i l'olivera (Burch *et alt.* 2014 84).

Les principals espècies conreades eren el blat, l'ordi, el mill, el sègol i més rarament la civada. Es sap que en feien la sega amb falçs i que podia ser emmagatzemat en sitges (fins al segle I aC) i a partir de la baixa-república amb els *horrea* (magatzems aïllats) o amb *dolia*.

S'han trobat evidències de molis tant rotatoris com manuals en les pròpies vil·les i en els seus *fundus*, cosa que suggereix que es transformava allà mateix pel consum propi o per la seva comercialització (Burch *et alt.* 2014 85-86).

El conreu de la vinya s'intensificarà al segle I aC amb molta força al nord-est de Catalunya. Les vil·les que es dedicaran al seu conreu sovint ho faran de forma exclusiva. Dites vil·les necessitaven tota la infraestructura per transformar el raïm en vi, les premses, i no només això, sinó que gairebé sempre estaven directament associades a terrisseries on feien les àmfores per dipositar el vi i després comercialitzar-lo (Burch *et alt.* 2014 86-87)

El conreu de l'olivera ha quedat molt menys documentat a partir del registre arqueològic, sembla que amb l'arribada del romans la seva producció va augmentar, però no fins als nivells del conreu de vinya. No queda clar tampoc quan comença a ser més important si abans o després del segle III aC. (Burch *et alt.* 2014 93-94) Es pensa que les vil·les que el produeixen també haurien d'anar associades infraestructura per convertir l'oliva a oli.

A part de la predominant activitat agrícola, de la qual se n'han presentat els grans trets, les vil·les també tenien una activitat ramadera. La ramaderia és una activitat que encara no està massa estudiada, és difícil saber on es tenien animals, les estances no mostren marques clares però a través de certes troballes s'ha fet un esbós de la situació. (Burch *et alt.* 2014 94)

No se'n saben els detalls, però es pot afirmar amb certesa que la ramaderia s'estenia per tot el territori, tot i això no deixaria de ser una activitat complementària a l'agricultura. No s'han documentat a dia d'avui establiments rurals, ni ibèric ni romans que fossin estrictament ramaders (Burch *et alt.* 2014 95).

En totes les vil·les podem trobar-hi bòvids, suïds i ovicaprins, però s'han entès com animals per al consum bé per realitzar certes tasques de la vil·la o abastir-la de certs productes, com llana o llet. També hi podíem trobar gats, gossos i aus en diferent nombre (Burch *et alt.* 2014 97).

6 - La casa del Racó

6.1 - Introducció geogràfica:

La Vil·la romana de la Casa del Racó es troba situada al municipi de Sant Julià de Ramis, dins la comarca del Gironès, a uns 12 km de Girona. “El jaciment està situat al vessant septentrional de la muntanya de Sant Julià, a uns cent metres del riu Ter i dominant una àmplia zona de conreu. A l'antiguitat, devia estar molt a prop d'un dels brancals de la Via Augusta al seu pas per Sant Julià” (Burch *et al.* 1994 124). Les seves coordenades UTM són: x: 488293 y: 4652808 i es troba pràcticament a uns 75 metres sobre el nivell del mar.

El Gironès no és una comarca geomorfològicament homogènia, sinó que està formada per dues unitats ben diferents: el Pla de Girona i les Gavarres. Aquesta comarca presenta una gran diversitat de relleus i de cursos d'aigua superficials. El pla de Girona es troba al centre de la que es coneix com a depressió de la Selva. Està delimitat per l'oest pel massís de Rocacorba, pel sud-oest pel de les Guilleries i per l'est pel massís de les Gavarres. Precisament, s'obre a l'Empordà a través de les Gavarres, pel pas de Congost (Pallí 1991 7-10).

Aquesta situació també és aplicable al cas del municipi de Sant Julià de Ramis, el qual està dividit en dues parts ben diferents: una que pertany al pla de Girona i l'altra (Medinyà) que ja quedaria adscrita a l'àmbit geogràfic de l'Empordà (Agustí, Burch i Merino 1995 13-16).

La divisió entre el pla de Girona i l'Empordà ens ve marcada com s'ha dit per un dels últims contraforts del massís de les Gavarres, la muntanya de Sant Julià de Ramis, que creua el municipi de manera transversal arribant a una alçada de 203 metres sobre el nivell del mar (Pallí 1991 7-10).

“El massís de les Gavarres està format per antics materials que han sofert els plegaments hercinians i alpídic, amb la consegüent metamorfització litològica” (Pallí 1991 7-10). Aquest massís s'estén a l'est de la depressió de la Selva. Essencialment està constituït per pissarres i esquists, però també s'hi poden trobar quarsites i roques filonianes. La gran erosió que ha sofert aquest massís de fa 300 milions d'anys provoca que el relleu adopti formes arrodonides. Els diversos cursos fluvials, com per exemple el Ter, han generat al llarg del temps valls en forma de V, de les quals en podria ser un exemple el Congost (Pallí 1991 7-10). La muntanya de Sant Julià de Ramis es troba situada en

l'extrem septentrional del massís de les Gavarres i s'eleva de tal manera que permet un excel·lent control del territori (Burch *et al.* 2009 10).

El Congost travessa l'últim contrafort de les Gavarres, creant així un passatge pel qual circula el riu Ter, que comunica l'Empordà amb el Pla de Girona. De fet és en aquest mateix Congost per on es fa passar la carretera N-II, les obres de la qual donaren a conèixer la vil·la romana de la Casa del Racó.

Com s'ha dit, el Congost s'obra a una nova unitat de relleu morfològicament molt diferent a la del pla de Girona, l'Empordà. Dita unitat està formada per materials continentals pliocènics principalment sorres, conglomerats, llims i argiles. L'Empordà mostra una forma horitzontal i pràcticament sense relleus, i els pocs que hi ha, acaben en forma de turos arrodonits (Agustí, Burch i Merino 1995 13-16).

El riu Ter entra des de les Guilleries al pla de Girona, on es converteix en riu de plana al·luvial, i travessa posteriorment en direcció est el pla de Sarrià. En arribar al Congost gira en direcció sud-est, per després travessar-lo en direcció nord-est, l'orientació que seguirà durant el seu curs baix (Agustí, Burch i Merino 1995 13-16).

El riu Ter en el seu pas per Sant Julià de Ramis genera una superfície amb diferents nivells de terrasses fluvials. Lluís Pallí va distingir-ne fins a quatre de diferents (Agustí, Burch i Merino 1995 13-16).

L'actual riu Ter duu un cabal de prop de 20 m³/s, el que es consideraria el mínim perquè un riu fos navegable. Sembla clar que a l'antiguitat el riu hauria estat navegable de manera regular tot i que en èpoques de pluges hauria tingut brusques crescudes i hauria baixat a molta velocitat fent-ne difícil la seva navegabilitat (Soto 2010 245).

En general però com s'ha dit pel riu Ter podien haver-hi navegat vaixells dotant la zona de Sant Julià de Ramis d'un altre potent eix de comunicació.

En qualsevol cas el que cal destacar és que les terrasses i la proximitat amb el riu generen una dinàmica d'ocupació de la zona molt important. No només això, sinó que la possibilitat del lloc per a controlar el territori i les comunicacions, tant passades com actuals, no el converteix solament en un lloc d'ocupació sinó també de fortificació (Burch *et al.* 2001 15-16).

6.2 - Història de la investigació:

La Casa del Racó fou descoberta l'any 1991 durant el seguiment arqueològic de les obres de construcció de la variant de la carretera N-II al seu pas per Girona, les quals afectaren cinc municipis: Fornells de la Selva, Quart, Girona, Celrà i Sant Julià de Ramis.

En aquest tram de carretera de 17 km es va descobrir no només la Casa del Racó, a Sant Julià de Ramis, sinò que també van aparèixer altres restes arqueològiques, com el sitjar del Bosc del Congost també a Sant Julià (Agustí, Burch i Merino 1995; Sagrera i Burch 1999, amb la bibliografia anterior), o una sitja ibèrica a Fornells (Burch *et al.* 1992 21-29).

L'excavació de la Casa del Racó, o també anomenada en alguns casos Vil·la del Racó, es va dur a terme en el context de l'esmentat seguiment, del 20 de setembre al 19 de desembre de 1991 i fou dirigida pels arqueòlegs Burch, Carrascal, Casellas, Merino i Navarro. Posteriorment, durant el mes d'abril del 1992, es va realitzar una nova campanya d'excavacions amb l'objectiu de finalitzar l'excavació del jaciment.

Al 1992, en el marc de Primers Jornades d'Arqueologia de les Comarques Gironines, es publicà un article on es va fer menció de les diferents zones que es van excavar durant el seguiment del 1991 i la posterior campanya d'excavació del 1992 (Burch *et al.* 1992 60-70).

Sota el nom de zona 4 es va identificar una vil·la romana que en altres publicacions es va denominar com a Casa del Racó. En aquest article s'establiren les primeres cronologies sobre la Casa del Racó i es proposaren tres fases constructives: una primera fase, la qual es datada de finals del segle II aC o principis del segle I aC, i de la que se n'explicaren les seves característiques estructurals. Els autors ja identificaven la construcció d'aquesta fase com la corresponen a un establiment rural ibèric. De la segona fase es publicaren les dimensions i característiques estructurals. Es parlà ja d'un edifici vertebrat per un pati i del qual se'n detallaren les estances que es van poder documentar durant l'excavació. Per tant, és en aquesta publicació quan es comença a trobar descrites en detall les diferents parts de la vil·la. Es datà aquesta fase a la segona meitat del segle I dC o inicis del II. Cal dir que els autors ja entenien aquesta segona fase de la Casa del Racó com una vil·la romana en tota regla. Finalment, els autors assenyalaren una tercera fase, que evidenciaria una modesta remodelació de l'edifici en un moment indeterminat. Després d'aquesta, ja

trobem l'última fase que és d'abandonament, datat a mitjans segle IV, i del qual es destaca l'abundant material que va quedar dels enderrocs i les molt posteriors parets de feixa que s'havien fet a partir de reutilitzar parts de l'antiga vil·la. Per tant, en aquesta primera publicació ja va quedar definit el marc temporal de la vil·la i una aproximació a l'ús dels seus diferents espais. En aquesta publicació apareixia per primera vegada la planta de la Casa del Racó, amb indicació dels sectors.

Al 1995 es publicà una breu referència a la Casa del Racó en una guia sobre els jaciments arqueològics excavats a Sant Julià de Ramis amb motiu de la publicació de diverses excavacions preventives i d'urgència dutes a terme entre el 1990 i el 1993 (Agustí, Burch, Merino 1995 25-27). Es dedicaren tres pàgines a la Casa del Racó, en les quals se situà la vil·la geogràficament i es plantejà la Casa del Racó com una mostra de la transició entre els antics hàbitats rurals ibèrics i les noves construcció rurals romanes. Alhora, es presentaren les seves característiques estructurals a grans trets. Per acabar els autors posaren sobre la taula per primer cop la idea que aquesta vil·la, per les seves dimensions i situació, hauria hagut de dependre d'una altra vil·la més gran.

En un article publicat en el volum 16 de la sèrie monogràfica que publica el Centre d'Investigacions Arqueològiques de Girona (Burch *et al.* 1995 96-107) i en un altre article publicat als Annals de l'Institut d'Estudis Gironins. (Burch *et al.* 1994 123-138), es refermaren les cronologies que s'havien proposat en anteriors publicacions i s'adjuntaren per primera vegada fotografies i dibuixos del material més representatiu.

Es va fer també una altra menció l'any 1995 a la Casa del Racó, dues frases en una obra que proposa una visió general del camp durant tota l'època romana (Casas *et al.* 1995 73). En dit text es mencionà una vil·la que en aquell moment s'havia excavat recentment a Sant Julià de Ramis sense anomenar-la casa del Racó i de la qual es destacà que hauria tingut els murs de pedra i no de tapia o tova.

L'any 2002 en una història general de la comarca del Gironès, en la part dedicada a l'època romana, es dedica un breu apartat al món rural. En dit apartat s'esmentà la Casa del Racó com una vil·la propera a *Gerunda*, es posà èmfasi en la seva modèstia i en que no fou reformada al segle III com moltes altres (Alberch, Burch 2002 167).

A l'any 2006 en una publicació sobre el *castellum* de Sant Julià de Ramis se li dedica una breu referència de quatre pàgines. Dita publicació dedicà aquest apartat a la Casa del Racó en parlar dels

espais d'habitació propers al *castellum*. En aquest text es destaca principalment l'estructura ja esmentada anteriorment de la vil·la i no s'entra en massa més detalls ja que l'intenció per part dels autors és situar-la sobre el terreny juntament amb altres jaciments (Burch *et al.* 2006 123-126).

En dues publicacions més recents ha estat usada com exemple de vil·la romana, entesa com a derivació d'un antic nucli d'habitació indígena (Burch *et al.* 2010 84; Burch, *et al.* 2010 ,101). En aquestes dues publicacions es presenta la primera fase de la Casa del Racó com un establiment rural ibèric, nascut del desmantellament de l'*oppida* de **Kerunta* per part de Gneu Pompeu. En elles s'adscriu la vil·la romana de la segona fase a un tipus de vil·la que ha derivat d'un antic establiment rural ibèric. En definitiva, es destaca en totes dues publicacions el pes de la Casa del Racó com a model d'establiment rural ibèric que acaba per romanitzar-se i adoptar la seva estructura a la d'una vil·la romana.

No fa gaire temps que la Casa del Racó fou inclosa en una guia històrica i arqueològica de la muntanya de Sant Julià de Ramis (Burch *et al.* 2009 54). En dita guia es dedicà una doble pàgina a la Casa Racó, en la qual podem observar fotografies de tres peces trobades en l'excavació (un ganivet, un esquellot i una petita *ara*), i també un dibuix que representa la possible restitució de la vil·la.

Més recentment, Lluís Palahí a la seva tesi doctoral li dedica un apartat, en el qual primer de tot fa una descripció de la vil·la, aspecte en el qual no aporta cap novetat destacable. No obstant, cal fer menció de la perspectiva que mostra en la seva interpretació. Per Palahí la vil·la romana de la Casa del Racó no formaria part del suburbi de la ciutat romana de *Gerunda*. En canvi entèn que la vil·la estava funcionalment subordinada a una altra vil·la romana molt més potent, la qual en teoria hauria d'estar situada a l'extrem sud-occidental de la plana de l'Empordà (Palahí 2013 295-299).

En l'última publicació, fins al moment, on es cita la Casa del Racó (Burch *et al.* 2014 82 i 230) se la defineix com un establiment rural menor dependent d'una altra vil·la. Es destaca el llarg període d'ocupació de la l'establiment rural i com es un bon exemple per apreciar la progressiva romanització del camp.

6.3 - Fases i característiques arquitectòniques:

La primera fase de la Casa del Racó data del primer terç del segle I aC. L'ocupació de la vil·la fou continuada fins la reforma del segle I dC, després de la qual ja s'entraria en la segona fase (Burch, Carrascal, Navarro i Merino 1995 103). D'aquesta primera fase en queden molt poques restes. Bàsicament el que es va documentar durant l'excavació foren tres murs de pedra seca que sembla que haurien format una única habitació (sector 12). Dins dels murs es va trobar un farcit de terra i pedruscall de la pròpia muntanya, que va permetre datar aquesta fase, però no es va detectar el paviment. Dos dels mencionats murs estaven situats a la part est del jaciment. El tercer estava situat encara més cap a l'est i no mantenia relacions estratigràfiques amb els altres dos, tot i que per la seva situació i tipologia es poden relacionar. Sembla que haurien conformat una estança rectangular, de la qual és molt difícil definir-ne l'àrea o el perímetre, ja que les restes conservades són escasses.

Dins d'aquest espai es va obrir una sitja on es va documentar material bàsicament ibèric. Tant el material com la seva cronologia duen a pensar que ens trobem davant un establiment ocupat per ibers, però que tenia una estreta relació amb elements itàlics, ja que mostrava una romanització incipient molt clara (troballes de l'ús de *dolia* i ceràmica campaniana tant a la sitja com a la terra de farciment) (Burch, Carrascal, Navarro i Merino 1995 100).

Es pensa que a la primera meitat del segle II dC, l'antic edifici de la primera fase hauria estat derruït per construir de vell i de nou un altre edifici, que serà el que coneixem com a segona fase. (Burch, Carrascal, Navarro i Merino 1995 103).

La primera fase de la vil·la s'entén com un assentament rural ibèric que hauria derivat del desmantellament de l'*oppidum* de **Kerunta*, per part de Pompeu durant les guerres sertorianes (81-72 aC). Gneu Pompeu hauria desmantellat l'antic *oppidum* traslladant la seva població a un lloc que ell va creure més propici per controlar les vies de comunicació del moment (*Via Heraclea*, el nom donat en aquest moment a la que després serà la *Via Augusta*). D'aquesta manera pretenia bloquejar una possible retirada de Sertori. Pompeu va pretendre moure tota la població de **Kerunta* a la nova fundació de *Gerunda*.

La segona fase de la vil·la, que existirà des de la primera meitat del segle II dC fins al segle IV dC, era ja una vil·la romana de 1000 m². Hauria funcionat ja com una vil·la romana i es suposa que derivaria directament de l'establiment rural ibèric.

Aquesta nova construcció s'estructurava al voltant d'un pati central a l'aire lliure (el sector 1), de planta trapezoïdal, d'uns 54 m². Articulats entorn del pati trobem, a l'oest, un espai que s'ha interpretat com un magatzem, al nord l'accés a d'altres estances a través d'un espai cobert de *tegula*. Dites estances funcionaven com el sector residencial. Al que delimitava pel sud se li va adossar més tardanament un nou espai, una porxada de *tegula*, a la qual no queda clar si es podia accedir des del pati o si era una estança externa.

El pati era accessible des de la majoria d'altres habitacions i estances de la vil·la. Per tant la seva centralitat i importància sembla evident, tot i que mirant la planta es pot observar com no estava al centre de la construcció sinó que estava situat a la part sud de la vil·la. Es van poder documentar tots els quatre murs que es trobaven entorn el dit pati. Cal fer però una sèrie de consideracions sobre aquests murs, principalment sobre dos d'ells. El mur de pedra seca que es trobava a l'oest del pati no s'ha pogut delimitar que el tanqués del tot, podria ser que hagués tingut una obertura a cada un dels seus extrems que funcionaria com espai de comunicació entre el pati i l'espai interpretat com a magatzem. Del mur unit amb argamassa que marca el final del pati pel nord es va poder documentar que no el tancava totalment sinó que deixava obert un accés a un espai que funcionava com a passadís i que comunicava les altres estances de la vil·la amb el pati.

L'única estança que es trobava més al sud del pati era una porxada a una vessant de *tegula* (sector 10) de dimensions reduïdes i de forma rectangular, d'una superfície aproximada d'un 20 m². D'aquesta porxada se'n conserven pràcticament tots els murs perimetrals, tots ells de pedra lligada amb fang, i dos basaments de columna, davant dels murs sud de l'estança, que haurien servit per aguantar-la. Cal dir que no queda clar com s'accedia a aquesta porxada si directament des del pati o des de fora i si funcionava com a estança independent. La troballa d'un escaló a la base del mur limítrof entre la porxada i el pati suggereix la primera idea més que la segona. Aquest espai estava pavimentat amb *tegula* i ceràmica trosdejada unida amb argila. Aquesta estança no és del moment inicial de la vil·la. Va ser construïda en un moment indeterminat de la segona fase d'habitació i es podria considerar una tercera fase que es datà de mitjans del segle II dC.

El pati que ja hem vist limita per l'oest amb un altre espai obert. De dit espai (sector 2) no es van poder documentar els murs de pedra seca que el delimiten en la seva totalitat, ja que el seu estat de conservació no era massa bo, i gran part del mur oest s'havia esfondrat. Tot i això es calcula que la seva antiga superfície hauria estat d'uns 70 m².

Com s'ha apuntat anteriorment sobre el mur que separa el pati d'aquest espai hi ha un dubte. No se

sap si aquest mur separava els dos espais totalment impedit-ne el pas d'un a l'altre, o si per contra tindria una obertura en un dels extrems, o en tots dos, que hauria permès la circulació entre el pati i el sector 2.

Aquest espai era una estança a l'aire lliure pavimentada amb terra batuda. S'hi van trobar fins a vuit forats de *dolia*. A més, aquests forats de *dolia* mostraven evidències de canals que sortien d'ells, cosa que fa pensar que era un espai que hauria actuat com a un lloc d'emmagatzemament de líquids, per exemple oli i vi.

S'interpretà com a magatzem ja que mostrava infraestructura adequada per aquesta funció. Era un espai ample i obert, i els forats de *dolia* haurien servir per emmagatzemar diferents productes.

Aquest magatzem s'obre pel nord a una estança de forma trapezoïdal força irregular i de la qual es va documentar pràcticament tot el seu contorn, quedant definit un espai de pràcticament 20 m² (sector 4) .

Es pensa que primer aquest espai va ser una estança unitària i més petita, però que en un moment de finals del segle II dC es va decidir d'ampliar-la cap a l'oest. Aquesta ampliació s'ha entès com a part de la mateixa reforma que construï el sector 10 i que seria part de la tercera fase constructiva de la vil·la.

Diversos indicis mostren que hi havia un paviment de *signinum*, primer de més reduïdes dimensions sobre el qual se'n va construir un de nou que fos capaç de cobrir la nova amplada de l'estança.

Els murs que delimiten tant el primer espai com la posterior ampliació estan cohesionats amb argamassa i mostren restes d'un arrebossat.

En aquesta nova estança, la qual s'hauria ampliat fins als 44 m², (sector 3) s'han documentat uns escalons que duen a l'estança que es troba limitant per l'est amb ella. Un petit espai rectangular (sector 5), de 18 m², des del qual es podia accedir al pati central, situat al sud de dita estança, a través d'un espai obert, el qual no mostrava evidències d'haver tingut una porta. La funció d'aquest espai dins de la casa no queda massa clara. Aquesta petita estança estava pavimentada amb terra compactada.

Des del sector 5 es podia directament accedir al pati, i a través de d'un altre esglaó, a l'estança més meridional de la vil·la (sector 6).

Aquesta era una estança rectangular que hauria tingut una superfície d'uns 30 m². Era ben delimitada per quatre murs units amb argamassa, un d'ells obert amb una porta, de 2,5 metres d'amplada, amb els brancals marcats per dos grans carreus de pedra sorrenca.

Aquesta habitació fou pavimentada amb terra compactada, i cal ser entesa com l'estança principal de la casa perquè en els seus murs quedaven evidències d'arrebossat de bona qualitat i pel privilegiat accés que tenia al pati.

L'accés que s'acaba de mencionar s'efectuava a través d'un espai, situat davant la porta, (sector 7) també de forma rectangular de 20 m², que hauria estat cobert per una porxada de *tegula*. Per tant, en teoria a l'habitació que hem anomenat sector 6 hi hauria arribat la ventilació i la llum del pati però no, per contra, la pluja o altre inclemències del temps. En definitiva era l'espai que unia el pati a l'habitació principal de la casa.

A l'est d'aquest sector que acabem d'esmentar i també del pati, queden dos espais que cal comentar molt breument. D'aquests dos espais no se'n conserva pràcticament res. En queden solament tres fragments de mur i tan poques evidències que no es pot ni endevinar què haurien estat i quina funció haurien desenvolupat dins de la casa.

La Casa del Racó té una tercera fase constructiva, alguns elements de la qual ja s'han exposat. Per facilitar una comprensió global, els elements d'aquesta tercera fase s'han explicat al llarg del text ja situant-los en el seu entorn arquitectònic i explicant-ne les seves característiques per donar una visió de tota la vil·la en conjunt. Aquesta fase s'ha datat de finals del segle II dC i són tres els elements arquitectònics que li pertanyen : el sector 10, l'ampliació del sector 4 i l'esglaó entre els sectors 5 i 6.

Per acabar ens queda parlar de l'abandonament de la vil·la. Sembla que al segle IV dC la vil·la romana de la Casa del Racó va deixar d'estar ocupada de cop com a conseqüència de la creació, dalt de la muntanya de Sant Julià de Ramis del *Castellum* militar. (Burch, Nolla, Palahí, Sagrera, Vivó, Vivo 2009 54).

La Casa del Racó mostra les característiques d'una vil·la amb pati (Casas, Castanyer, Nolla, Tremoleda 1995 56). És una vil·la de dimensions reduïdes on segurament només hi hauria viscut una família. És difícil conèixer avui dia quina era la funció de cada estança de la vil·la, però si que es pot endevinar la funció d'alguna de les estances. Com ja s'ha explicat el sector 2 s'ha entès com un magatzem a cel obert, on principalment es guardarien líquids dins dels *dolia*. Sobre el sector 4, que a la tercera fase s'ampliarà, se'n va formular una hipòtesi. Es pensa (Burch, Carrascal, Merino, Navarro 1995 104) que hauria estat un espai de treball on s'hauria fabricat vi i oli, que després s'hauria emmagatzemat al sector 2. Cal dir però que no es van trobar restes de cap tipus de premsa

ni de *torcularium*.

És encara més difícil definir quins haurien estat els espais residencials. Sembla clar que el sector 6 es podria emmarcar en l'àmbit residencial, ja que era l'estança que evidenciava un major luxe. Cal tenir en compte que almenys dues estances de la vil·la (sector 8 i 9) no van poder-se documentar i que haurien pogut ser la part residencial o d'oci de la vil·la, ja que compartien l'accés al pati amb el sector 6 (a través del sector 7).

Cal afegir que tot i no haver-se documentat explícitament es pensa (Burch, Carrascal, Merino, Navarro 1994 126) que les estances nord-orientals de la casa haurien tingut un primer pis a més de la planta baixa.

6.4 - Les relacions estratigràfiques:

6.4.1 - Nivells superficials generals:

Gran part del jaciment estava cobert per la UE 4000, que era l'estrat superficial que cobria la resta d'estrats, elements i estructures del lloc. Per sota el superficial es documentaren quatre parets de feixa. Una és la UE 4006, feta de pedra calcària, d'aparell irregular i d'una sola filada de pedres. Es recolza en la UE 4019, de pissarra molt degradada i que s'ha interpretat com a roca mare; se li lliurava la UE 4023, un nivell de terra superficial on es van trobar restes de material ceràmic i que també cobreix part de la roca mare ja mencionada. Aquesta paret de feixa (UE 4006) talla dos murs de la segona fase de la vil·la (les UE 4008 i 4012), els quals veurem en parlar del sector que els pertoca (sector 3), i està associada a un enderroc (4007), el qual està format per *tegulae*, pedres i argamassa.

La segona és la UE 4011. Aquesta és igual a 4006. Com aquesta última estava coberta per la UE 4000. Se li lliuren dos nivells de terra superficial: la UE 4022 (aquesta sense material ceràmic) i la 4023 (ja comentada).

La tercera paret de feixa és la 4037, de tres filades de pedra reutilitzades (algunes d'elles ben escairades), provinents probablement dels enderrocs de la pròpia vil·la. Aquesta unitat estratigràfica es recolza directament sobre la roca mare i cobreix les UUEE 4028, 4050 i 4051, les quals, com veurem més endavant, són elements estructurals del sector 4 de la segona fase d'ocupació de la vil·la. Cobreix també la UE 4048, un dels enderrocs que estaven per sota aquestes parets de feixa i que veurem posteriorment. La paret de feixa en qüestió va ser tallada per la construcció de la variant. A més també se li lliurava la UE 4025, un nivell de terres superficials sense material ceràmic i que fou descrit en el registre estratigràfic de l'excavació com de color marró i amb branquetes. És igual a al UE 4054 (un enderroc d'una altre paret de feixa).

Finalment, la darrera paret de feixa, identificada com a 4080, era feta amb pedres irregulars de calcària i pissarra. D'aquesta estructura es va documentar un tram d'un 1m d'ample i 0'5 d'alt. Se li lliurava la UE 4079, un nivell de terres superficials, d'argiles color marró, el qual cobreix un enderroc (4082) de pedres de mida mitjana i de *tegula*.

En cap d'aquestes feixes s'ha trobat material, però per les seves característiques Burch, Carrascal i Merino les daten d'època contemporània.

A continuació per fer més entenedor el text l'estratigrafia, aquesta s'explicarà per sectors. Cal dir que els nombres assignats als sectors són els que es van assignar en el moment de la seva excavació, a excepció del sector anomenat 12, que no tenia nombre i que s'ha assignat en aquest treball.

6.4.2 - Sector 1:

6.4.2.1 - Estratigrafia del sector 1:

El sector 1 situat a la part sud del jaciment, de planta lleugerament trapezoïdal, hauria tingut una superfície hàbil de 54,56 m². Està delimitat pels murs UE 4069, 4070, 4086 i 4092. Aquest espai és entès com el pati central de la vil·la.

El mur 4069 és un mur de pedra seca, fet de còdols i algunes pissarres. Tancava el pati pel nord. Estava cobert per la capa de terra superficial (UE 4000) i era solidari amb el mur 4070 fet de rierencs i pissarra units amb argamassa. Dit mur es recolzava en la UE 4091, una capa de terra d'anivellament del pati, de color marró i amb moltes pedres, la qual es lliura a un dels altres murs que tanquen aquest espai (4092) i que veurem tot seguit, i a una altra capa de terra (UE 4072) flonja, amb molt de pedruscall i arrels. Dita capa cobreix la unitat estratigràfica 4019 (que és la roca mare) i la UE 4074, una capa de terra de color vermell, amb molt de pedruscall menut, producte de la degradació de la roca mare.

Tornant als murs del pati, a través dels quals estem definint totes les relacions estratigràfiques d'aquest espai, el mur 4086 és una paret de tanca de dues filades de pedres que tanca el pati per l'oest. Les pedres del mur estan disposades en dues filades però no estan treballades. L'aparell està disposat en un parament irregular unit amb fang. A aquest mur se li lliura la UE 4075, un nivell superficial d'argiles fosques, el qual estava cobert per la paret de feixa (4037) que ja hem vist. Per sota de la UE 4075 trobem dos unitats estratigràfiques més, la 4087 i la 4090. La primera d'elles és un nivell de terres superficials vermelles i pedruscall menut i amb una abundant presència de material ceràmic que cobreix també altres elements estructurals i sectors de la vil·la. La 4090 és un

nivell de terres superficials argiloses i de color groguenc, cobert per la UE 4087.

L'últim mur que delimita aquest sector és el 4092, una paret de tanca, feta sobretot de pedres de pissarra i còdols de riu units amb argamassa i pedres petites. Aquest mur es solidari amb el mur 4070 i se li lliuren les unitats estratigràfiques 4087 i 4091, les quals ja hem tingut ocasió de veure. Dins d'aquest pati s'obria un forat, la UE 4071, de 45 cm de diàmetre, omplert per terres argiloses, terres i carbons i amb algunes taques d'argamassa. Segurament seria un forat de pal. Dit forat talla la UE 4019 i estava reblert per la UE 4067, un estrat de terra de color fosc, amb presència de cendres, carbons i també taques d'argamassa.

6.4.2.2 - Materials localitzats en l'estratigrafia del sector 1:

Pel que fa els estrats d'abandonament cal dir que no se'n pot extreure cap cronologia clara, cal dir però que la UE 4087, un potent nivell superficial, tenia abundant material ceràmic, entre el qual es podien trobar des de ceràmiques campanianes fins a TSS. Entre aquests enderrocs i nivells superficials es va documentar una moneda emporitana, amb tipologia de pegàs al revers emporità amb contramarca DD que s'ha de datar dels principats de Claudi i Calígula, per tant de la primera meitat del segle I dC (Burch, Carrascal, Merino, Navarro 1995 103).

Dels estrats de construcció, els quatre murs i el forat de pal no es va documentar material ceràmic en cap d'ells.

Les terres d'anivellament del pati, que haurien pogut servir com a paviment de terra batuda, enteses com a nivell d'ús tampoc aporten tampoc cap material ceràmic.

6.4.3 - Sector 2:

6.4.3.1 - Estratigrafia del sector 2:

Limitant amb el sector 1 per l'oest, trobem el sector 2. El mur 4086 separa els dos espais, tot i que es desconeix si els tancava totalment. Per tant, l'accés al sector 2 no hauria estat possible des del sector 1, o si sols els separava deixant obertures a tots dos costats a mode d'accessos al pati.

En qualsevol cas, el sector 2 és un espai de planta trapezoïdal, que servia bàsicament per disposar-hi

dolia. S'arriba a aquesta conclusió pels forats de *dolia* que podem trobar-hi, fins a 8, disposats en tres filades. A més, cal dir que alguns d'aquests forats tenien una espècie de canal de circulació de líquids. Per això s'ha entès aquest sector com un magatzem o celler a cel obert.

Dels murs que delimiten aquest sector se'n conserven dos, el 4086, el qual ja hem tingut ocasió de comentar i el 4016, un mur d'una filada de pedres grans sense treballar. Reblia una rasa de fonamentació (UE 4045), rectangular i paral·lela al mur i, alhora, perpendicular al mur 4009. Dita rasa es va obrir directament sobre la roca mare (4019) i estava reblerta per terra amb molt de pedruscall (UE 4046). Aquest mur és igual als 4008, 4009, 4012 i 4028, elements estructurals d'altres sectors de la vil·la que veurem més endavant; és tallat per la paret de feixa que ja hem tingut ocasió de veure (4006) i es solidaria amb el mur 4009 (sector 3). Se li lliuren dos nivells de terres superficials, un és la UE 4025, de la qual ja n'hem comentat les seves característiques i que s'entén que s'estenia pel sector 2 lliurant-se com hem vist als murs 4016 i 4086. El segon nivell de terres superficials és la UE 4024, una capa de terra de color marró, amb moltes arrels i que estava coberta per la UE 4010, un conjunt de pedres disposades en forma semicircular i que podria ser una llar. La resta de relacions estratigràfiques de la UE 4024, les quals s'explicaran en el sector 3, deriven en un paviment d'*opus signinum* en dit sector.

Dins del sector 2 trobem una sèrie de forats de *dolia* els quals veurem ara detalladament. La UE 4061 és el primer d'aquests forats de *dolia*, de forma ovalada, excavat a la roca mare (4019) i tallat per una paret de feixa (4037). Mesura 1,35m de diàmetre nord-sud i 1,20m est-oest, i era reblert per un estrat de reompliment de terra marró fosc, no compacte, amb material ceràmic, arrels i pedruscall de la roca mare (UE 4060). Tant aquest forat de *dolium* com el seu reompliment estaven coberts per una capa de superficial (UE 4025).

La UE 4107, és un altre forat de *dolium* que talla la roca natural, de forma circular i fons còncav, però del qual només es conserva el fons d'uns 60 cm. També ho són les unitats estratigràfiques 4108, un forat de *dolia* de fons pla del qual només se'n conserven les parets; la 4109 un forat tallat a la roca natural i de parets rectes; la 4151 de parets rectes i amb un fons còncav de 65 cm d'ample; la 4152 de parets i fons còncav amb un diàmetre de 70 cm i un diàmetre de la boca de 40 cm; la 4153 és un forat molt arrasat de base plana i un fons de 80 cm amb un diàmetre de la boca de 110 cm, que conserva el que sembla una canal per vessar líquids de 12 cm i per últim la UE 4154 un forat de *dolia* de 80 cm d'ample, i 120 cm de diàmetre a la boca, de fons pla i amb una canal d'entre 15 i 30 cm.

6.4.3.2 - Materials localitzats en l'estratigrafia del sector 2:

No s'ha trobat al sector 2 en cap dels seus nivells estratigràfic material ceràmic que pugi datar la construcció de l'estança. Ni els nivells superficials, ni els de construcció (bàsicament els murs i els forats dels *dolia*) donen cap cronologia. El paviment d'aquest espai, segurament de terra batuda no va documentar-se.

6.4.4 - Sector 3:

6.4.4.1 - Estratigrafia del sector 3:

El sector 3 es troba al nord del sector 2 de la vil·la. És un procés d'ampliació d'aquesta zona de l'edifici (Burch *et al.* 1995, 104). S'hi va trobar un paviment de *signinum*, cosa que suggereix que el sector 3 era un espai tancat, cobert i de planta rectangular. Els murs que delimiten aquest espai són tres: el mur el 4008, el 4009 i el 4012.

El 4008, és un mur format de lloses de pissarra unides amb morter, que també tanca els sectors 4 i 5 pel nord, se li recolza un arrebossat blanc 4 cm de gruix molt malmès (4020). Dit mur estava tallat per un tall vertical, fruit d'una acció contemporània (4056) i se li lliuraven dos nivells de terres superficials que ja hem vist (la UE 4022 i la UE 4025) i dos enderrocs, la UE 4048 i la UE 4068 que ara tot seguit veurem. La UE 4048, és un enderroc amb presència de material ceràmic, de pedres mitjanes, que estava cobert també per 4025 (superficial) i per una paret de feixa (4037). Dit enderroc (4048) es lliura a més del 4008, com hem vist, també al 4028, un mur interior de la casa (que descriurem més endavant) i cobreix 4127 (el paviment de *signinum* del sector 5). Veiem per tant que és un estrat potent que abasta part del jaciment.

D'altre banda la UE 4068, és un enderroc de còdols, pissarra, molta *tegula* i poca argamassa, cobert també per 4025. Se li lliuren els murs 4008 i 4028, i cobreix les UE 4112 i 4049. La primera (4112) és un estrat d'abandonament de color marró, amb pedruscall menut i branques, el qual es lliura altre cop als mateixos murs (4008 i 4028) i cobreix 4115, la preparació de paviment que avarca el sector 3 i part del 4, i que és una capa de terra de color vermellós força compactada i homogènia, amb pedruscall menut, ceràmica i alguna taca de cendra, reblerta per la UE 4114, una capa de terra de color marró amb pedruscall menut i poc compactada no gaire dura sense ceràmica i que té una capa

per sota de *tegula* i pedra gran. Aquesta preparació està coberta pel paviment de *signinum* que és la UE 4049 (la segona UE que era coberta per l'enderroc 4068).

Tornant als murs, cal veure ara la UE 4009, el mur que actua com a límit oest de la vil·la, una estructura d'aparell petit i mitjà, de 3 filades de pedres de pissarra i amb restes d'argamassa. Aquest mur és igual a 4008, 4012, 4016, 4028 (altres murs de la vil·la); se li adhireixen dos arrebossats diferents: el 4042, de 5 cm de gruix fet amb calç, sorra i ceràmica de color vermellós i que cobreix tota la paret, i el 4044 fet de calç i sorra de color blanc de 4cm de gruix i que deixa algunes pedres descobertes. Aquest és igual a 4043 (l'arrebossat del mur 4012 que veurem tot seguit). Aquest mur rebleix una rasa (4017) rectangular i paral·lela a ell, que talla la roca mare i és reblerta per una capa de terra argilosa amb cendres i pedruscall menut (4018) la qual ja es lliura a l'arrebossat 4044 que hem vist.

Al mur 4009 i també al 4012 (que tot seguit veurem) se'ls lliura la UE 4015, un paviment d'*opus signinum*, vermell, de gra petit i que porta preparació de còdols i terra. Es lliurava al mur 4008 en la seva part del sector 4, per tant cobria també el sector 3; cobria la UE 4034, un estrat d'argila sense pedruscall ni material, i que es pensa que podria ser una preparació de paviment. Finalment la UE 4035 és una capa de còdols petits amb *tegula*, que seria ja del tot segur una preparació d'*opus signinum* (4015).

El mur 4012 és un mur d'aparell petit, poc consistent, al qual se li adherien dos arrebossats, el 4041 de 5 cm de gruix fet amb calç, sorra i ceràmica de color vermellós i que cobreix tota la paret i el 4043 fet de calç i sorra de color blanc de 6cm de gruix i que deixà algunes pedres descobertes. Tots dos eren iguals entre ells i als arrebossats que hem comentat (4020, 4042, 4044) i se li lliura el paviment d'*opus signinum* (4015). tant a l'arrebossat com al mur.

Abans d'acabar amb el sector 3, es necessari fer menció a un segon paviment d'*opus signinum* (UE 4059). És un estrat amb molta ceràmica i *tegula*, igual a 4015 (el primer paviment d'*opus signinum* ja descrit), cobreix a 4115 (la preparació de paviment 4049 que hem pogut veure abans) i estava cobert per la UE 4034, una capa d'argila sense pedres ni material. La capa 4034 estava també coberta per la UE 4035, un estrat de terra amb còdols petits i molta ceràmica, que és entesa com la preparació del paviment 4015 i és tallada per la construcció de la variant.

Algunes UE com la 4115 i part de les altres pertanyen també al sector 4 que tot seguit veurem. És a dir el paviment d'*opus signinum* s'estenia també per sobre el sector 4. Per evitar enredar massa el text trobo més convenient fer-los aparèixer aquí i no repetir-ho.

6.4.4.2 - Materials localitzats en l'estratigrafia del sector 3:

En els nivells d'abandonament s'ha trobat material ceràmic, però en cap cas concloent per fer-ne datacions. Les UE 4048 i 4068, contenen fragments diversos entre els quals s'hi troba des d'àmfora ibèrica i greco-itàlica, a *dolia* romana. També en aquests dos nivells es van trobar grapes de *dolia*. En la UE 4112, també d'abandonament hi trobem bàsicament ceràmica comuna i ceràmica de cuina, cosa que no permet tampoc fer-ne cap datació clara.

En els nivells de construcció, més concretament, de la preparació del paviment (4114 i 4115) s'ha trobat en tots dos casos un individu de ceràmica africana de cuina que en dataria la construcció de finals del segle I dC.

Els nivells d'ús, els paviments de *signinum*, no aporten tampoc material, ni l'original ni la posterior ampliació.

La UE 4115 s'ha de datar a final del s. I dC per la presència d'un individu de ceràmica africana, un plat forma Hayes 23b (Lám.8, Fig.12) , tot i que la majoria de materials siguin d'època republicana.

6.4.5 - Sector 4:

6.4.5.1 Estratigrafia del sector 4:

Passem ara a veure el sector 4, ubicat al sud del sector 3. És de planta rectangular i estava separat de l'anterior per una paret mitgera. Era cobert de *tegula*. Dins aquest sector hi havia una gran fossa rectangular que veurem en aquest apartat, i dos escalons que salven un desnivell i condueixen al sector 5, situat més a l'est.

El sector 4 està delimitat per dos murs, per l'oest pel 4008, el qual ja hem tingut ocasió de veure, i pel sud pel 4028, un mur que s'ha anat mencionant al llarg del text. El mur 4028 és una estructura de doble filada de pedres rectangulars, ben escairades, i disposades l'una al costat de l'altra en sentit

longitudinal del mur. La pedra és calcària i té restes d'argamassa. És tracta d'un mur interior de la casa que separa els sectors 4 i 5. De fet estratigràficament és igual als murs 4008, 4009, 4012 i 4016. Se li adhireixen dos arrebossats de paret, (UE 4029 i 4031), el primer fet amb calç, de 4cm de gruix i ja molt deteriorat; se li recolzen la UE 4025 (superficial) i la UE 4048 (enderroc) i és igual a les UE 4031 i 4020. Pel que fa al segon arrebossat (4031) és també fet amb sorra i calç i de 4cm de gruix i té les mateixes relacions que el que acabem de veure. El mur 4028 estava cobert per una capa de superficial (4025) i una paret de feixa (4037).

Al mur 4028, se li recolza també la UE 4051, un dels dos escalons trobats en aquesta estança. És un esglaó rectangular amb una filera de pedres petites unides amb argamassa que delimiten l'estructura rectangular. És igual a 4050 (l'altre esglaó), que també se li recolza. Estava cobert igual que el mur per la UE 4037 (paret de feixa) i la 4025 (superficial). Es recolza en el mur 4028 i en el seu arrebossat 4031. Pel que fa al 4050, té exactament les mateixes relacions i característiques que el 4051, tots dos estaven coberts per un gran enderroc (UE 4052) que arriba fins al sector 6 (mur 4053).

Com s'ha esmentat abans es va trobar un forat rectangular, de 170cm d'allargada per 60cm d'amplada (UE 4121) i de parets rectes i sense cap rastre de recobriment. Talla directament la roca mare (4019) i està reblert per la UE 4120, una capa de pedruscall menut força heterogènia i compactada i cobert i reblert en part per la UE 4114, de la qual ja n'hem vist les seves característiques i que es devia estendre al llarg de més d'un sector.

6.4.5.2 - Materials localitzats en l'estratigrafia del sector 4:

Els nivells superficials no aporten cap material que permeti datar l'estança. Pel que fa als nivells de construcció, ni en els murs ni en els seus arrebossats va documentar-se material arqueològic. En els nivells d'ús tampoc. Com a nivells d'ús es consideren primer de tot el segon paviment de *signinum* que s'ha comentat en el sector 3, 4049, el forat que trobem 4121 i els dos esglaons. Només es trobà material dins el rebliment del forat, foren dos fragments de ceràmica grollera, alguns fragments de *dolia*. Cal destacar però que en l'esmentada UE 4121, a més del dit material ceràmic, es trobà una petita base d'altar de sorrenca conservat pràcticament en la seva totalitat (Làm.13).

6.4.6 Sector 5:

6.4.6.1. Estratigrafia del sector 5:

El sector 5, al sud del 4 i a l'oest de la vil·la, i al qual s'accedeix pels escalons (4050 i 4051), és de planta rectangular i hauria tingut una àrea útil de 19,5 m².

Està delimitat pels murs 4008 i 4028, tots dos ja hem tingut ocasió de comentar-los, i també pel sud pel mur 4065, una estructura rectangular de pedres planes i algun rierenc en sentit longitudinal, de dues filades paral·leles i amb una pedra travessera molt ben polida.

Cal però fer una consideració sobre el mur 4008, i és que la part d'aquest mur que es troba en el sector 5 té una banqueteta (UE 4140): un conjunt de pedres unides amb argamassa i cobertes per un arrebossat que sobresurt per sota el mur uns 10 cm. No se'n poden apreciar les filades que la constitueixen, però si que estava feta bàsicament de pissarra. Se li recolza el mur 4008, se li lliuren dos murs que ja hem vist, el 4065 i el 4028; estava tallada per la UE 4056 (el tall vertical de la variant) i cobert per un arrebossat (4039) de sorra i calç de 2 cm de gruix, el qual és igual a 4020 i 4031 (altres arrebossats que ja s'han anat veient al llarg del text) i està cobert i alhora se li lliura una capa de superficial (4022).

Cal ara parlar del paviment d'aquest sector, la UE 4127. És tracta d'un paviment de color groguenc amb molt pedruscall i trossos de ceràmica. Estava cobert per l'enderroc 4048; es lliura als murs 4028, 4065 i a la banqueteta del 4008 (4140). Cobreix les UE 4137 (una preparació de paviment) i 4139 (la fonamentació del mur 4008). Aquestes UE són dos elements estructurals ben diferents.

Per tant, primer veurem la relació de la 4137 i després la de la 4139.

La unitat estratigràfica 4137 és la preparació del paviment 4127. És una capa formada d'argiles i còdols, teula trinxada i conté cendres marronoses. Aquesta preparació cobreix altres elements estructurals que al treure-la va deixar al descobert, com són les UE 4149 i 4150. La UE 4149 és un trinxera rectangular oberta a la roca mare (4019) i que és la rasa de fonamentació del mur 4065, la 4150 és la capa de terra flonja i sense material ceràmic que reomple aquesta rasa. Finalment dir que aquesta preparació de paviment es lliura a les UE 4140 i 4065.

La UE 4139 és la fonamentació del mur 4008. És una estructura d'aparell mitjà de pedres calcàries i de pissarra, estava arrebossat en alguns punts i de la qual sols se'n veuen tres pedres. Se li recolza la

banqueta del mateix mur (4140), està cobert pel paviment (4127), se li lliura la seva preparació (4137) i cobreix a la roca mare (4019).

6.4.6.2 - Materials localitzats en l'estratigrafia del sector 5:

No s'ha trobat material que calgui destacar entre els estrats d'abandonament ni tampoc en els nivells superficials que cobrien el sector 5. En els nivells de construcció es documentà material en la UE 4137, la preparació del paviment, on aparegueren un individu de TSS i un de T.S Africana A, cosa que situa aquest preparació durant la primera meitat del segle II dC.

Cal dir abans de passar a veure el sector 6, que el paviment (4127) és el nivell de circulació identificat a la sala, i que s'ha de datar de la primera meitat del s. II dC per la presència d'un fragment de ceràmica de T.S. Africana A forma Hayes 27, d'una ceràmica de cuina, una tapadora (Làm.10, fig.10) i d'una africana D forma Lat. 92 (Làm.10, fig.6).

6.4.7 - Sector 6:

6.4.7.1 - Estratigrafia del sector 6:

El sector 6 és una habitació gairebé rectangular, gairebé quadrada. S'hi podia accedir pels esglaons que hem vist abans (4050 i 4051) i des d'una porta que donava al sector 7. Tenia una superfície útil d'uns 30 m². Pel fet que era la més gran de la vil·la i també pels arrebossats dels murs, que estaven molt ben acabats, es dedueix que era l'habitació principal de la vil·la. La seva porta conduïa a una porxada coberta amb *tegula*(sector 7) camí del pati.

Aquesta habitació estava definida pels murs 4008, 4065, 4063, 4064 i 4053. Dels dos primers ja n'hem vist les seves característiques i les seves relacions estratigràfiques, passem doncs a veure les dels altres i lligar-les amb les de tot el sector.

El mur 4063 és un mur de pedres planes i esquists posades en diverses filades i unides amb argamassa. És igual al mur 4064 (que veurem tot seguit) i a la UE 4066, la terra de l'estrat obert entre els dos murs i que marca el seu brançal oest (el que pertany al 4064) amb un bloc de pedra sorrenca (la UE 4066 s'ha entès com el lloc on hi hauria hagut la porta del sector 6). Dit mur és solidari amb els murs 4053 i 4062, els quals veurem més endavant.

El mur 4064, és una estructura de pedres planes disposades en sentit longitudinal i feta de pedres petites i argamassa, en un dels seus extrems hi ha el bloc de sorrenca que delimita la porta (4066) és igual als murs 4053 i 4063 i a la porta 4066.

El mur 4053 està fet de pedra petita i argamassa, és igual a 4063, 4064 i 4066, murs amb els quals també és solidari, se li lliura l'enderroc (4052) i es veu afectat pel tall vertical que ocasionà la variant (4056).

Passem ara a veure els paviments d'aquest sector. Disposem d'un paviment d'argila compactada de color groguenc molt uniforme, i amb una mica de pedruscall i poc material ceràmic(UE 4128), estava cobert per un enderroc (4058) de pedres disposades desordenadament amb una mica d'argamassa que s'estenia fins al mur 4065. Dit paviment cobria un d'anterior, (UE 4147) de terra compactada marró i ceràmica abundant. Es lliurava als murs 4063 i 4064 i també a la banquetta del mur 4008 (4140). Estava tallat per la rasa de fonamentació del mur 4053 i la UE 4142, un forat de 90 cm de llarg, i 20cm d'amplada i 20 més de fons, un dels extrems del qual s'ha perdut i l'altre toca al mur 4053. Dit forat estava reomplert per un estrat de terra color marronós i poc compactat amb presència de cendres i també de ceràmica. Tan la rasa com el seu farciment estaven coberts pel segon paviment, el 4128.

Queda parlar d'un últim element estructural d'aquest sector, que es lliura al paviment (4128) i es recolza en el mur 4065. És un esglaó (UE 4144) fet d'un conjunt de pedres disposades regularment, amb tres pedres grans que el delimiten i dins un espai omplert amb pedres més petites i argamassa. L'esglaó igual que gairebé tot el sector estava cobert per l'enderroc 4058.

6.4.7.2 - Materials trobats en l'estratigrafia del sector 6:

En un dels nivells d'abandonament del sector 6, més concretament l'enderroc 4058, s'hi poden trobar bàsicament materials alt-imperials, provinents de fases anteriors. Els nivells de construcció es dilueixen una mica en aquest sector, ja que el paviment 4147 primer era un nivell d'ús, però després passarà a ser un nivell de preparació del segon paviment 4128, per tant un element de construcció. En qualsevol cas en el primer paviment 4147 es va documentar un individu (un informe) d'africana de cuina, cosa que fixa la construcció d'aquest primer paviment durant els segles I o II dC. En el segon paviment (UE 4128) es van documentar dues peces que podrien ajudar a la datació un informe de T.S. Africana A i un fragment de ceràmica de cuina. Dins el forat anteriorment

mencionat (4142), el qual semblaria un element d'ús, també es va localitzar un informe d'africana de cuina. Tot i no aportar-nos cronologies molt concretes, la absència de materials republicans i la relativa abundància en aquest sector de ceràmica africana en relacionarien la seva construcció al segle I principis de II dC i la seva possible reforma (afegint un nou paviment) a finals del segle II dC, principis del III dC com a molt tard.

6.4.8 - Sectors 7, 8 i 9:

6.4.8.1 - Estratigrafia dels sectors 7, 8 i 9:

El sector 7, és un espai de planta lleugerament trapezoïdal al qual s'accedia des de la porta del sector 6 (4066) i que hauria estat un espai cobert per una porxada de *tegula* que duia cap al pati. Dit espai estava delimitat pels murs 4063, 4064, i 4069. Tots tres murs ja han estat vistos en altres sectors

El sector 8, el sector situat més a l'est de la vil·la, només conserva un dels seus murs (4053) i ja n'hem vist les seves relacions estratigràfiques. No només això, del sector 8 no es pot dir res més ja que pràcticament no s'hi trobà material i el seu estat de conservació era molt dolent.

El sector 9 ens duu a una situació molt semblant a la del sector 8. Està molt mal conservat i amb el poc que queda no podem saber quina havia estat la seva funció a la casa. Està delimitat pel mur 4070 i per una prolongació del mur 4069. Tot i que ja hem vist aquests dos murs, cal afegir que es descobreix en aquest sector 9 la trinxera del mur 4070, la UE 4133, una rasa rectangular tallada a la roca natural, reblerta pel propi mur i per la UE 4134, una terra marronosa i poc compactada, força homogènia i amb pedruscall i poc material ceràmic.

6.4.8.2 Materials trobats en l'estratigrafia del sector 7, 8 i 9:

En cap d'aquests tres sectors s'ha documentat material ceràmic que aportï cap tipus de dada respecte la seva cronologia. Cal dir que dels sectors 8 i 9 no en queda pràcticament res per tant només ens és possible distingir algunes de les seves parts constructives.

6.4.9 - Sector 10:

6.4.9.1 - Estratigrafia del sector 10:

El sector 10 és un espai de planta rectangular de 18,11 m per 3 m, adossat a la paret 4092, construït amb pedra seca i cobert amb *tegula*. Hauria estat una porxada, es pot concloure això pels basaments de columna que es troben.

Aquest sector estava delimitat pel mur 4092, al qual s'adossava, i les parets de pedra seca, 4095, 4125, 4148 i 4156.

Al mur 4092, tot i que n'hem pogut veure les seves relacions, cal afegir-hi aquí la seva rasa de fonamentació (4131) la qual talla directament a la roca mare i segueix paral·lela al mur. Està reomplerta per terra de color marronós poc compactada i força homogènia amb presència de pedruscall menut i algun fragment ceràmic (UE 4132). El mur 4095, una estructura de pedra seca feta de pissarra i còdols, estava cobert per la UE 4087 (estrat que hem comentat) se li lliura la UE 4094, que és l'enderroc del teulat, on hi podem trobar *tegulae* i també *imbrices*. Aquest enderroc es lliurava a la UE 4097, un nivell superficial de terra taronja poc compacta i amb poca ceràmica. L'enderroc estava cobert per la UE 4077, una terra argilosa de color marró fosc amb pedres i teula. En aquest enderroc es va documentar un tall rectangular que marca una espècie de fossa quadrada.

El mur 4125 és una estructura que constà d'una filera de blocs de pedra calcària i pissarra relativament irregulars, assentat directament sobre la roca natural, sense argamassa ni trinxera i que sembla que funcionaria com a banquetta del mur 4148 (el qual veurem tot seguit). A aquest mur se li lliura el paviment del sector 10 (4122).

La UE 4148 és una estructura pedra seca feta amb blocs de pissarra que es recolzen damunt la banquetta de fonamentació (4125), sense trinxera, i que possiblement funciona amb l'habitació perquè com he dit se li lliura el paviment. Abans de parlar del paviment cal dir que el mur estava cobert pel mur 4104, un mur de pedres rectangulars de totes les mides i amb teules barrejades i que no s'associa a aquesta habitació (la porxada).

Veiem ara el paviment 4122, de *tegula* i ceràmica trossejada. Era un estrat de terra compactada color groc i vermell barrejada amb cendres, amb poc material ceràmic, moltes arrels i roca natural

descomposada. Era el paviment de l'estança i es lliurava al mur 4148. Estava cobert per les UE 4013 i 4014 dos estrats de pedres desenganxades, sense relació, de tots les mides i amb trossos de *signinum* capgirat. El paviment estava fet directament sobre la roca natural (4019) i es lliura a 4092, 4095, (murs que ja hem vist) i a 4123 una estructura de pedra seca, de pedres irregulars de dues o tres fileres d'alt i dues d'ample s'assenta, que es recolza damunt roca natural sense trinxera ni banqueteta, i està fet de blocs de calcària i pissarra. El paviment 4122 també es lliura a 4124, una estructura de pedra seca, sobretot de pissarra que agafa aparentment una forma semicircular, es recolza sobre roca mare i té dues filades d'ample mal col·locades, alguna *tegula* i segurament restes enderroc, i a 4125, característiques de la qual que ja hem vist. Es lliura també a dits murs la UE 4103, un enderroc amb teules, claus i pedres, i alguns sectors amb calç ennegrida, i que estava per sobre del paviment 4122.

L'últim mur que delimita el sector 10 és el 4156 una estructura feta amb un conjunt de pedres disposades en doble filera, d'aparell mitja unides en se. Són pedres del terreny i alguna calcària. Estava cobert per la UE 4068 (enderroc que ja hem comentat) i se li lliura la UE 4035, un nivell superficial que també hem tingut ja ocasió de veure.

Els dos basaments de columna que haurien aguantat la porxada, són les UE 4101 i 4102 que de fet són un conjunt de pedres petites i argamassa teules trinxades i ceràmica en forma de cercle.

6.4.9.2 - Materials trobats en l'estratigrafia del sector 10:

En els nivells superficials i d'abandonament s'ha trobat força ceràmica, bàsicament en els estrats 4087, 4077, 4097, 4103, 4068. Els materials ceràmics que s'han trobat però són de cronologies extremadament diverses, cosa que no permet establir cap conclusió ferma.

Entre els enderrocs d'aquest sector es van trobar diverses eines de ferro, com per exemple un ganivet i diversos claus de ferro (Làm. 12).

En canvi en un dels nivells d'ús de dit sector (el paviment) si que s'ha trobat material ceràmic determinant. La ceràmica que es troba en el paviment d'aquest sector data aquesta ampliació del segle II dC concretament les ceràmiques de Terra Sigil·lata Africana A amb 8 individus i africana de cuina amb 7 individus. Entre les primeres es troba una bol hemisfèric amb decoració acanalada a la paret exterior, forma Hayes 9a (Làm.1, fig.15). De les de cuina alguns informes es poden associar

clarament a un bol llis i carenat que es pot datar també del segle II dC ja avançat (forma Hayes 14).

6.4.10 - Sector 12:

6.4.10.1 - Estratigrafia del sector 12:

Ens queda veure l'últim sector de la vil·la, el sector 12. Aquest sector estava situat al sud de la vil·la i limita i es superposa amb el sector 6. Aparenta una planta rectangular però ja que falten molts murs costa establir-ho amb certesa.

El sector 12 està delimitat pels murs 4027, 4073 i 4155. El mur 4027 és una estructura formada de carreus escairats, perpendiculars els uns als altres, la majoria d'ells rectangulars, mida variable. Sobretot són pedres calcàries i toves calcàries. Es recolza directament sobre roca mare. Se li lliura 4026, un nivell superficial que cobreix la UE 4030, un nivell de terra argilosa i amb pedruscall producte de la roca natural, capa de terra superficial i que s'ha entès com un nivell d'abandonament, aquesta unitat estratigràfica també és lliura al mur 4027.

La UE 4073 fa una doble funció com a mur de contenció i com a banqueta d'un mur posterior i que ja hem vist (el mur 4053) estava cobert per una UE de superficial (UE 4072). El mur 4155 és una estructura d'una sola filada de pedres grans, sense treballar en sec i és igual a 4073.

L'espai delimitat per aquests murs està reomplert per dos nivells de terres les UE 4116 i 4118.

La UE 4116 és un estrat de terra argilosa i pedruscall de la pròpia muntanya, conté cendres i carbons, s'ha entès com una capa d'anivellament; es lliura al mur 4073, està tallat per les UE 4119 (un forat en aquest espai que veurem més endavant) i la UE 4055, una rasa que es va fer durant les obres de la variant perquè hi pogués circular l'electricitat. Estava coberta per la UE 4112 (estrat d'abandonament que ja hem vist) i la 4113, un nivell de terra vermella molt humida amb molts carbons i alguna pedra petita. Per sobre d'aquesta UE trobem dues més la 4111 i la 4110. La primera és un possible farciment per rebre un paviment, de terra vermelloso, grans de sorra i pedres pissarra petites. La segona és un nivell de terra argilosa de color marró, granulosa i amb carbons. Totes aquestes unitats estratigràfiques estaven tallades per la rasa 4055 i es lliuraven als murs 4053 i 4062. Per tant quedaven per sobre del mur 4073. A la UE 4116 de la qual estem veient la seva relació estratigràfica se li recolza també el mur 4062, un petit mur que formaria part més del sector 8 que del sector 12 (per cronologia) però que està associat com veiem a la UE 4116 que marca la

cronologia del sector 12. És una estructura de pedres grans unides amb argamassa, amb dos paraments a banda i banda, i un farciment de pedres més petites. És solidari amb els murs 4053 i 4063 (ja vistos) i el talla la rasa d'electricitat (4055).

L'altra UE que reomplia l'espai definit pels murs és la 4118, la seva relació estratigràfica és exactament la mateixa que la UE 4116, es lliura al mur 4073, la talla la rasa 4055, la cobreixen les UE 4112 i 4113 (els estrats d'abandonament que s'han exposat més amunt). També com a la UE 4116 la talla la UE 4119 que tot seguit veurem.

La unitat estratigràfica 4119 és una fossa, possiblement una sitja, que provoca un tall vertical sobre els estrats 4116 i 4118, el seu tall es de forma ovoïdal i fons còncav. Es lliura a 4073, està tallada per la UE 4055 i està reblerta per la UE 4117. un estrat terra argilosa, pedres i carbons d'un tronc cremat amb restes també de *dolia* i àmfora esclafada.

6.4.10.2 - Materials trobats en l'estratigrafia del sector 12:

Aquest sector, les característiques del qual veurem tot seguit ha estat datat del s. I aC a través de material trobat a les UE 4116 i 4118. Els material ens qüestió són restes de Campaniana B, grisa de la costa catalana, engalba blanca, comuna ibèrica, grollera, àmfora ibèrica, àmfora itàlica i *dolia*.

Els nivells d'abandonament del sector 12, principalment el 4030, el 4112 i 4113, han donat materials massa diversos per aportar quelcom rellevant. D'altre banda, elements d'ús com per exemple el rebliment de la sitja 4119 (UE 4117) han donat un individu de ceràmica africana A, cosa que fa pensar que el darrer farciment d'aquesta sitja fou coetani a la construcció de la vil·la.

Dos nivells d'ús molt que cal destacar, i que de fet daten aquest sector, són els paviments 4116 i 4118.

La UE 4116 s'ha pogut datar a partir de tres peces que coincideixen en la datar l'estrat del segle I aC. Un pivot d'àmfora itàlica (Làm.9, fig 13), un plat de grisa emporitana, forma A-II (Làm. 9, fig 7), i un informe de ceràmica Campaniana B. Aquestes tres peces situen aquest sector com s'ha dit al segle I aC i l'ocupació hauria estat continuada al llarg de tot el segle, ja que l'àmfora s'hauria situar al segle 10 aC.

La UE 4118 es data entre el 150 aC i el 30 aC, coincidint pràcticament amb la datació de la UE

4116, a partir principalment de dues peces. En primer lloc un pivot d'àmfora, que per les seves característiques podria ser una forma Pascual 1 (Làm.10, fig.1) però també una A-GR-ITA-Lwe, pràcticament iguals i amb pivots molt semblants. En segon lloc una nansa de ceràmica d'engalba blanca (Làm.10, fig.2), de la qual no se n'ha pogut determinar la forma, però pel sol fet de ser una peça d'engalba blanca ja data l'estrat en la mencionada cronologia.

6.4.11 – L'abandonament:

Fent una visió global de tot el material trobat en les diferents UE de la vil·la es datà l'abandonament de la mateixa durant el segle IV dC. S'arriba a aquesta conclusió a través de la datació que donen diverses peces localitzades sobretot en nivells d'abandonament. Entre aquestes peces s'hi pot trobar tant material ceràmic com una moneda. Pel que fa a la ceràmica, es trobaren dues vores de T.S. Africana D, de la forma Hayes 61 (Làm.7, fig. 2) i dues vores d'àmfora bètica Dressel 23b baix-imperial (Làm. 11, fig. 2 i 5).

La moneda que es documentà és de bronze, en el seu anvers podem llegir-hi URBS ROMA i es pot veure un bust de Roma amb un agrós sobre el cap i una túnica imperial. Al revers no hi ha llegenda i podem veure-hi la lloba amamentant Rómul i Rem sota dues estrelles. Aquesta moneda es datà del 317 dC i fou encunyada a la ciutat de Síscia a Panònia (Burch, Carrascal, Merino, Navarro 1995 107).

7 - Conclusions:

En les conclusions d'aquest treball es pretén posar en relació els esdeveniments generals que s'han vist en els primers apartats, amb l'exemple que s'ha triat per exposar-los, la Casa del Racó.

Com s'ha vist, la primera fase de la Casa del Racó s'ha datat de principis del segle I aC. S'ha interpretat com un establiment rural, que en origen fou habitat per ibers. Aquesta primera fase de la qual se'n va documentar molt poc, s'entén com un establiment rural ibèric i també fet segons les tècniques constructives ibèriques. La troballa d'una sitja en dita fase dóna suport a aquesta proposta ja que la sitja és un element típicament ibèric i que no es documentarà massa en cronologies posteriors.

Aquest establiment rural ibèric hauria estat arrasat a finals del segle I dC. El nou edifici que es construirà ja tindrà uns 1000 m² i es veurà com la seva disposició d'espais recorda molt a una vil·la romana. Serà una construcció molt modesta i de dimensions molt reduïdes. L'edifici es vertebrava en un pati central al voltant del qual es distribuïen els altres elements: un magatzem, un possible espai de tractament de matèries primeres i un modest sector residencial. Els elements itàlics són totalment presents en aquesta construcció: els *dolia* del magatzem, els paviments d'*opus signinum* i les cobertes de *tegulae* evidencien que els elements constructius ibèrics han desaparegut del tot. El canvi en els elements constructius i també en el de sistemes d'emmagatzemament és l'exemple més clar de l'avanç de la romanització al món rural.

La Casa del Racó és el paradigma d'un tipus de formació de vil·les romanes, les quals no es creen de nova planta, sinó que es creen sobre d'antics establiments rurals ibèrics. Cal dir que és impossible assegurar que els constructors de la vil·la de la Casa del Racó descendissin directament dels ibers que fundaren el primer establiment rural, però en qualsevol cas la continuïtat és innegable.

La Casa del Racó té una tercera fase, en la qual s'ampliarà algun espai, com el sector 4, s'adossarà el sector 10, una porxada de *tegulae* sustentada per dues columnes, a un dels murs del pati i es refaran alguns murs. Aquestes ampliacions són difícils de datar amb exactitud. Les reformes més grans es daten de finals del segle II dC (la porxada i el sector 4).

Finalment la vil·la té una fase d'abandonament que es produirà al segle IV dC, documentada a través de diversos enderrocs sobre els quals es construïren parets de feixa contemporànies.

La Casa del Racó com a paradigma de vil·la romana, té una complexa resposta que s'intentarà exposar a continuació. El primer que cal dir és que alguns investigadors (Palahí 2013 295-299; Burch *et al.* 2014 82 i 230) no consideren la Casa del Racó una vil·la romana, sinó com un establiment rural romà de segon ordre. En no haver-hi una definició unànime del que és una vil·la és difícil establir doncs què hem de considerar vil·la i què no. Com s'ha pogut veure en aquest treball entenem la Casa del Racó com una vil·la romana. S'ha seguit aquella definició que entén la vil·la romana com un centre d'explotació del territori, que pot ser més gran o més petit, i que és un element estructurador del món rural romà.

La vil·la de la Casa del Racó és petita però té com tota vil·la romana una part residencial, una agrícola i fins i tot un magatzem i un possible espai de tractament de les matèries primeres conreades. Les petites dimensions de la Casa del Racó no fan possible que tingui elements de luxe a la part residencial, però seguint la definició que es proposa més amunt això no afectà a l'explotació del camp que efectuava.

Alguns autors com Casas, Castanyer, Tremoleda i Nolla han plantejat tipologies de vil·les segons la seva arquitectura. Seguint dites tipologies es podria definir la vil·la de la Casa del Racó aproximadament com una vil·la de pati. Recordem que en aquesta tipologia les dimensions eren indiferents, la vil·la hauria de tenir un pati com a eix central i com a distribuïdor en les vil·les de petites dimensions (com la Casa del Racó) o de separador en vil·les de més gran mida. Com es pot apreciar en la planimetria que es mostra en aquest treball la Casa del Racó té un pati com a eix central des del qual es pot accedir a pràcticament totes les estances de la vil·la.

Altres autors proposen una classificació de les vil·les segons la seva situació geogràfica. Seguint aquesta classificació es podria emmarcar la vil·la romana de la Casa del Racó dins el que coneixem com a vil·les suburbanes. Aquestes haurien d'estar pròximes a alguna ciutat, en aquest cas *Gerunda* i servirien de segona residència o bé com a font de riquesa del propietari que residia a la ciutat i en delegava l'explotació en tercers.

Seria raonable pensar que la proximitat de la Casa del Racó amb *Gerunda*, no més de 12 km, la faria caure en la seva àrea d'influència. Sembla també clar que no hauria estat la segona residència de cap ric propietari de la ciutat. Seria molt més plausible però que ens trobéssim davant d'una vil·la

explotada per una família que residiria en ella i que podria dur a vendre el seu excedent als mercats de la ciutat. Les estructures d'emmagatzemament que s'ha trobat a la Casa del Racó suggereixen que el que es dipositava en algunes dels *dolia* era quelcom líquid. Podria ser que la producció fos eminentment vinatera i que també tingués algun conreu cerealístic que ja vindria essent cultivat d'antic. Aquest panorama que hem dibuixat ens duria a veure la Casa del Racó com una vil·la romana que hauria pogut ser autosuficient i treure beneficis de la seva interacció amb la ciutat. Cal afegir en aquest punt que Palahí (2013 295-299) no la considera suburbana ni lligada a la ciutat, sinó a una vil·la que no s'ha trobat a la zona de Medinyà. No obstant cal tenir en compte que la vil·la romana de la Casa del Racó queda separada de la zona de Medinyà pel riu Terri.

Cal afegir també que les fases de reforma que viu la Casa del Racó, s'ajusten a les que pateixen moltes altres vil·les de la geografia catalana. Com és lògic també s'ajustaran a la seva mida i no seran grans reformes, però sí que evidencien poder suficient com per poder-les fer.

Pel que fa a la desaparició de la vil·la de la Casa del Racó, és difícil posar-la en relació amb altres esdeveniments. És molt difícil que un motiu prengui molt més pes que un altre ja que les evidències arqueològiques no ens en donen cap pista. Recentment Nolla (informació oral) l'ha relacionat amb l'expropiació de les terres de la Casa del Racó per part de l'administració romana en el marc de la construcció del *castellum* de Sant Julià.

Responent doncs a la pregunta que s'havia plantejat, la Casa del Racó no seria al nostre entendre un paradigma de vil·la romana, és a dir no seria el model per excel·lència de com era una vil·la. Per contra, s'ajusta a certes definicions del que seria una vil·la romana, segurament a les més bàsiques i àmplies, però són en les quals es basa aquest treball per entendre la Casa del Racó com una vil·la romana.

En relació a un altre dels objectius, la desaparició del món rural ibèric, s'ha vist com l'arribada de Roma i l'element itàlic transformà totalment el món rural preexistent. Primer de tot en el que podríem dir nivell conceptual, de com entenien el món rural els ibers i com l'entendran els romans. Pels primers el món rural hauria estat sempre vinculat als *oppida*, la funció dels quals hauria estat la producció d'excedent cerealístic que després s'hauria redistribuït per tota la població. En canvi Roma entén el món rural com la primera unitat d'explotació i també de romanització. Dóna als nous establiments rurals, les *villae*, un territori per explotar, el *fundus*. Dites vil·les no eren necessàriament dependents de cap altre element i eren en alguns casos autosuficients i en d'altres

necessitaven interactuar amb altres elements per poder col·locar la producció sobrant.

Estretament lligat a aquest canvi de visió apareix un canvi en la construcció dels establiments rurals, les vil·les. Cada cop més es pot apreciar com els elements itàlics guanyen pes i desplacen els antics sistemes constructius ibèrics. Aquest fet és fruit d'un canvi molt profund que operava en el si de l'antiga societat ibèrica i que cada cop es transformava més i més en una societat romana a través del procés que coneixem com a romanització.

En aquest treball s'ha intentat mostrar el canvi a través d'un exemple, la Casa del Racó, en el qual com s'ha vist en el treball s'hi veuen reflectides moltes de les dinàmiques que afecten a tot el territori.

8 - Bibliografia :

AGUSTÍ, B., BURCH, J., MERINO, J. 1995. *Tombes, sitjes i muralles (Excavacions arqueològiques a Sant Julià de Ramis, 1991-1993)*. Girona.

ALBERCH, X., BURCH, J. 2002. El món antic. *Història del gironès*. Girona. 131-214.

BURCH, J., CARRASCAL, C., CASELLAS, LL. E., MERINO J., NAVARRO., N. 1992. Excavacions arqueològiques en el traçat de la variant de la carretera Nacional II al seu pas per Girona, *Primeres Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*, Sant Feliu de Guíxols, 60-70

BURCH, J., CARRASCAL, C., MERINO J., NAVARRO., N. 1994, *La vil·la romana de la Casa del Racó*, *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* Vol. XXXIII, Girona. 123-138.

BURCH, J., CARRASCAL, C., MERINO J., NAVARRO., N. 1995. La Casa del Racó: un establiment rural d'època romana a Sant Julià de Ramis, *Excavacions d'Urgència a Sant Julià de Ramis, anys 1991-1993*, Sèrie Monogràfica 16, Girona. 95-107

BURCH, J., CASAS, J., CASTANYER, P., COSTA, A., NOLLA, J. M., PALAHÍ, L., SAGRERA, J., SIMON, J., TREMOLEDA, J., VARENNA, A., VIVÓ, D., VIVO. 2014. *L'alt imperi al nord-est del Conventus Tarraconensis. Una visió de conjunt*. Girona.

BURCH, J., CASAS, J., COSTA, A., NOLLA, J. M., PALAHÍ, L., ROJAS, A., SAGRERA, J., VIVÓ, D., VIVO, J., SIMON, J. 2010. Primera part: La síntesi. *De l'oppidum a la civitas. La romanització inicial de la Indigècia*. Girona, 27-90.

BURCH, J., CASAS, J., NOLLA, J. M., PALAHÍ, L. 2006. El territori rural a la costa nord-occidental: ritmes i cicles. *Rhythms and Cycles of Countryside Romanization. Studies of the Rural World in the Roman Period*, 1. Girona, 31-39.

BURCH, J., CASTANYER, P., NOLLA, J. M., TREMOLEDA, J. 2010. Temps de canvis. La romanització del nord-est de Catalunya. *Time of changes. In the beginning of the Romanization*.

Studies of the Rural World in the Roman Period, 5. Girona, 89-108.

BURCH, J., GARCIA, G., NOLLA, J. M., PALAHÍ, L., SAGRERA, J., SUREDA, M., VIVÓ, D., MIQUEL, I. 2006 *El castellum. Excavacions arqueològiques a la muntanya de Sant Julià de Ramis*, vol 2. Girona .

BURCH, J., NOLLA J. M., PALAHÍ, L., SAGRERA, J., SUREDA, M., VIVÓ, D. 2001 *El sector de l'antiga esglèsia parroquial, Excavacions arqueològiques a la muntanya de Sant Julià de Ramis*, vol. 1. Girona.

BURCH, J., NOLLA J. M., PALAHÍ, L., SAGRERA, J., VIVÓ, D., VIVO, J. 2009 *La muntanya de Sant Julià de Ramis. Guia històrica i arqueològica*. Girona.

BURCH, J., SAGRERA, J. 2009. *Els sitjars, Excavacions arqueològiques a la muntanya de Sant Julià de Ramis*, vol. 3. Girona.

CASAS, J. 1989. *L'Olivet d'en Pujol i els Tolegassos. Dos establiments agrícoles d'època romana a Viladamat (campanyes del 1982 a 1988)*. Sèrie Monogràfica, 10. Girona.

CASAS, J., CASTANYER, P., NOLLA J. M., TREMOLEDA, J. 1995 *El món rural d'època romana a Catalunya. L'exemple del nord-est*. Sèrie Monogràfica 15, Girona.

CASTANYER, P. 1998. *La vil·la roma de Vilauba: un exemple de l'ocupació del territori a la comarca del Pla de l'Estany*. Girona. (Tesis doctoral inèdita)

CASTANYER, P., TREMOLEDA, J., DEHESA, R., PUIGDEVALL I. 2006. Pautes i evolució del poblament rural a les comarques internes de Girona. *Rhythms and Cycles of Countryside Romanization. Studies of the Rural World in the Roman Period*, 1. Girona, 11-30.

MARCET, R., SANMARTÍ, E. 1989. *Empúries*. Girona.

NOLLA, J. M. 1987. *Girona romana: de la fundació al món antic*. Girona. (Quaderns d'història de Girona).

NOLLA, J. M., AMICH, N., CASTANYER, P. 1991. El baix-imperi la consolidació de la ciutat, *Història de Girona*. Girona, 53-63.

NOLLA, J. M., CASAS, J. 1984. *Carta arqueològica de les comarques de Girona. El poblament d'època romana al nord-est de Catalunya*. Girona.

PALAHÍ, L. 2010. La romanització al nord-est peninsular i els orígens de la vil·la. *Time of changes. In the beginning of the Romanization. Studies of the Rural World in the Roman Period*, 5. Girona, 61-88.

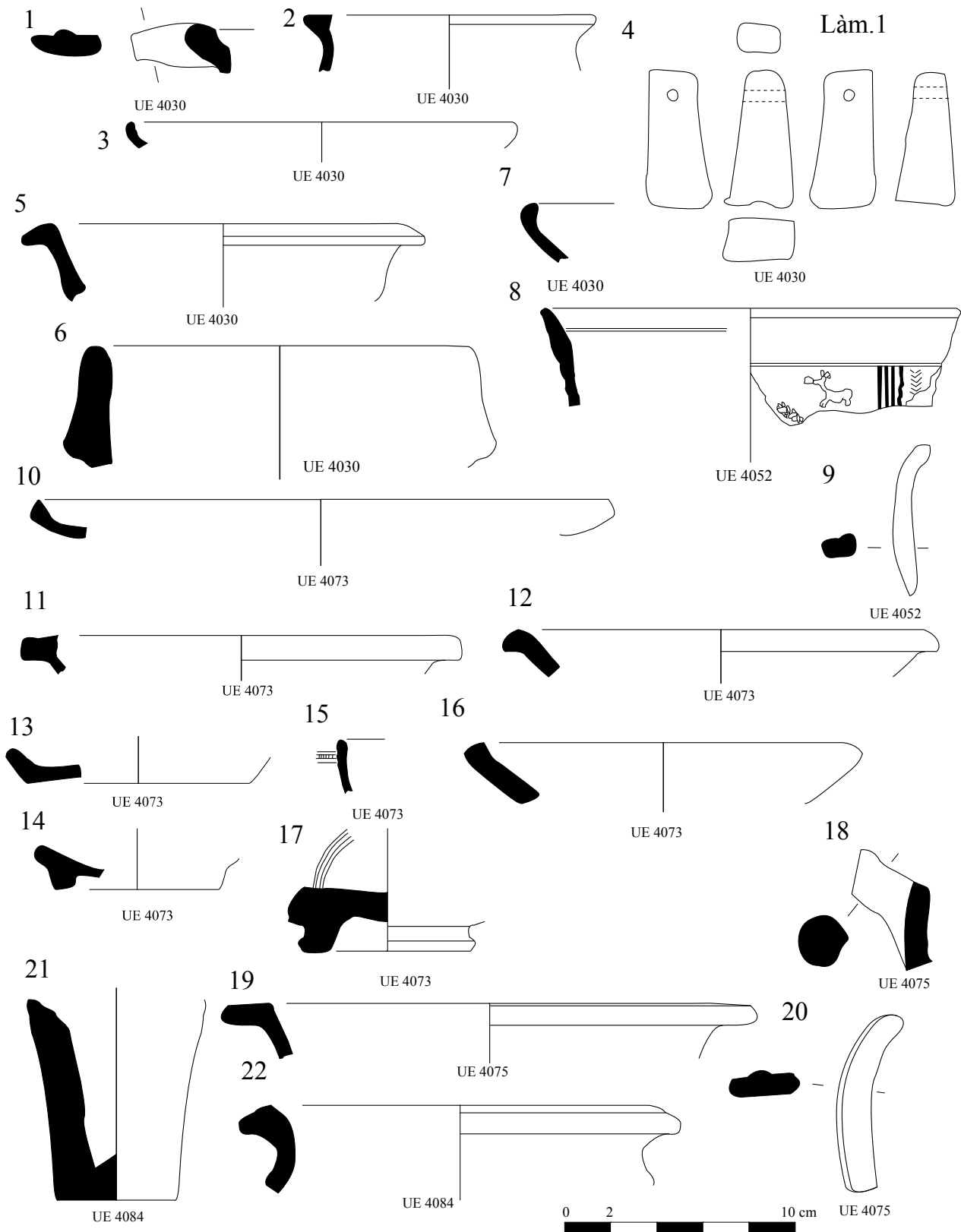
PALAHÍ, L. 2013. *El suburbium de Gerunda. Evolució històrica del pla de Girona en època romana*. Girona. (Tesi doctoral inèdita).

PALAHÍ, L., NOLLA, J. M., CASAS, J. 2008. El camp en el segle III. Reflexions en veu alta. *The countryside al the 3rd century. From Septimius Severus to the Tetrarchy. Studies of the Rural World in the Roman Period*, 3. Girona 11-34.

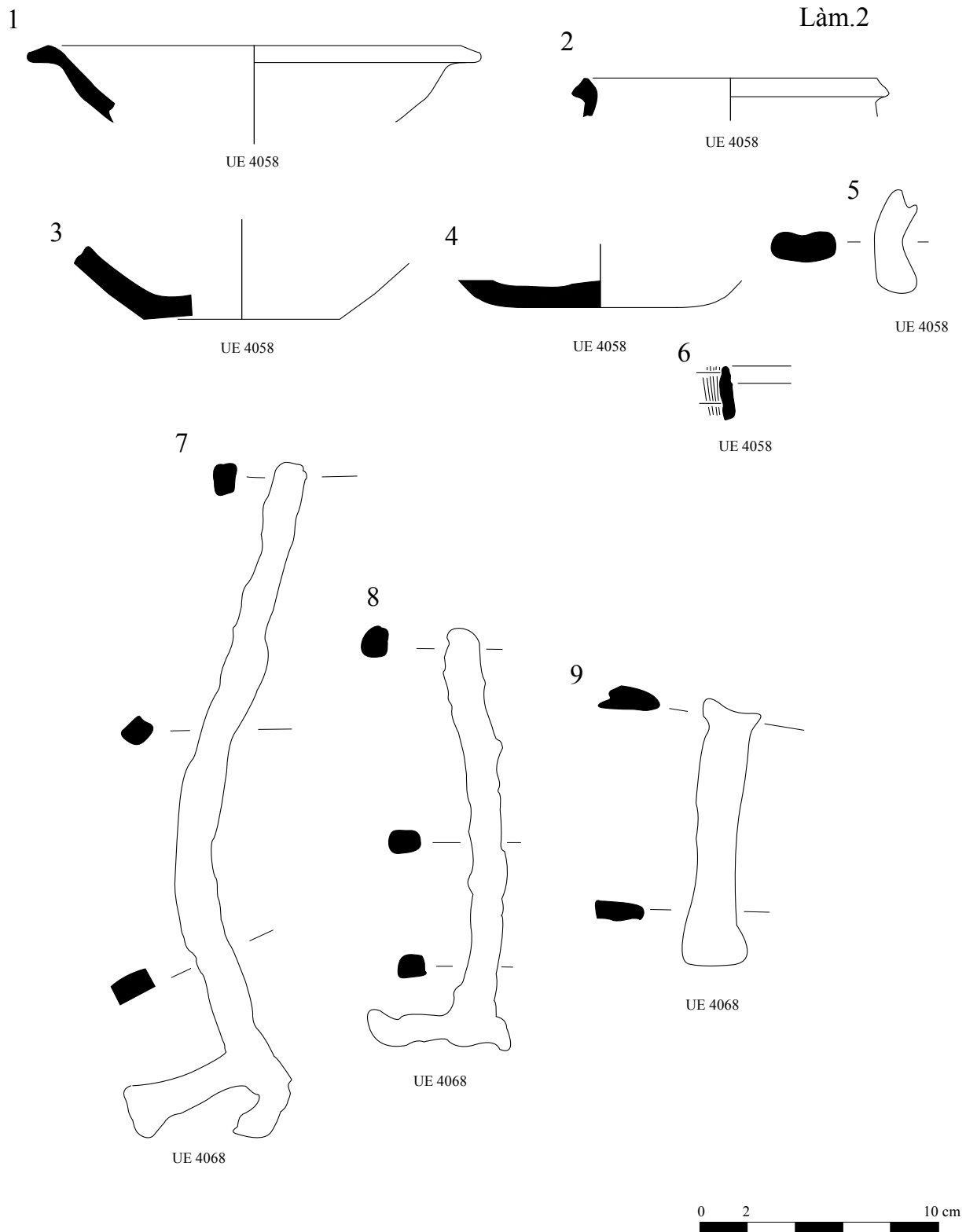
PALLÍ, L. 1991. El medi físic. Les unitats geomorfològiques, *Història de Girona*. Girona. 8-10.

SOTO de, PAU. 2010 *Anàlisi de la xarxa de comunicacions i del transport a la Catalunya romana: Estudis de distribució i mobilitat*. Tarragona.(Tesi doctoral inèdita).

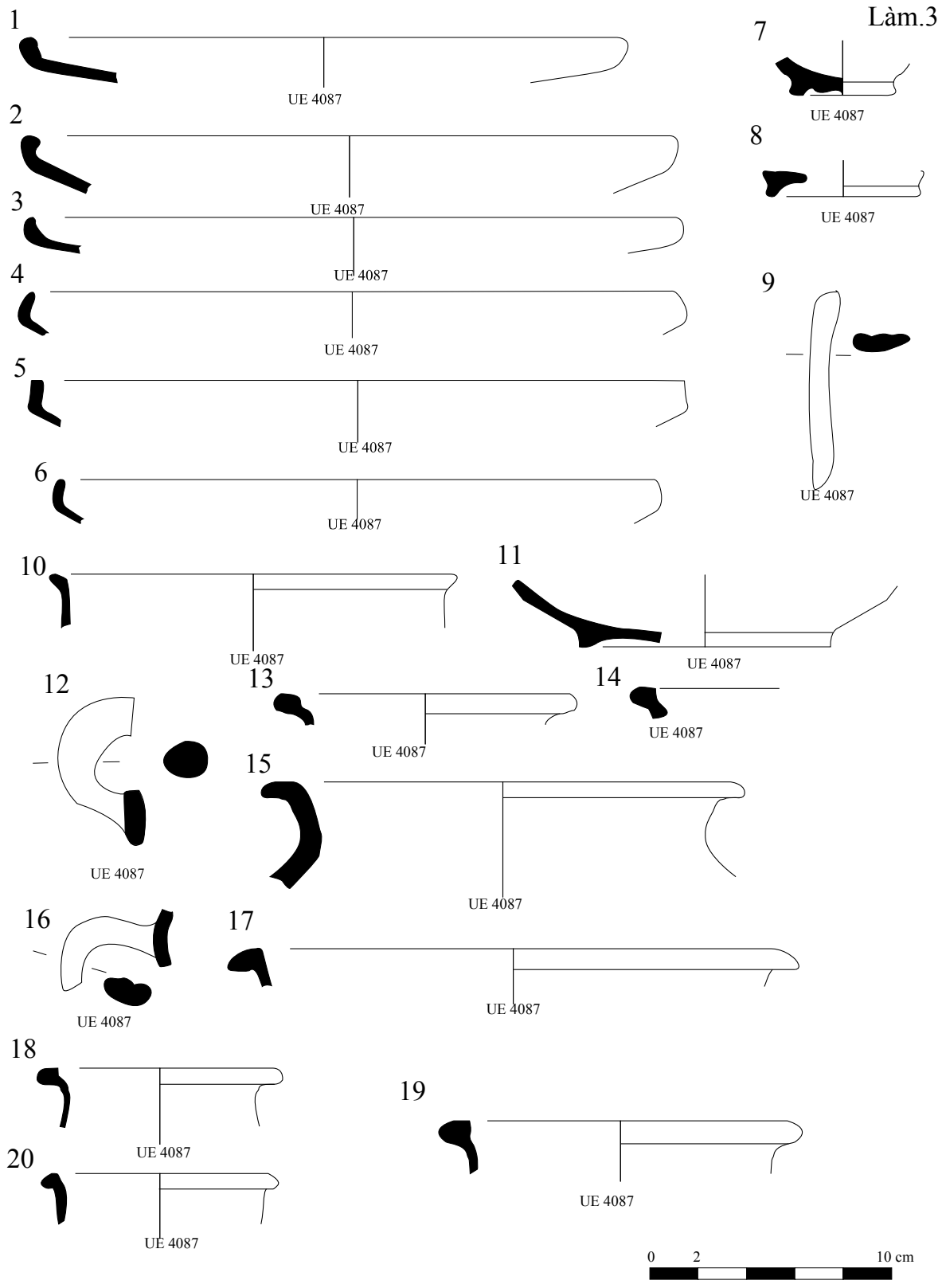
Annexos

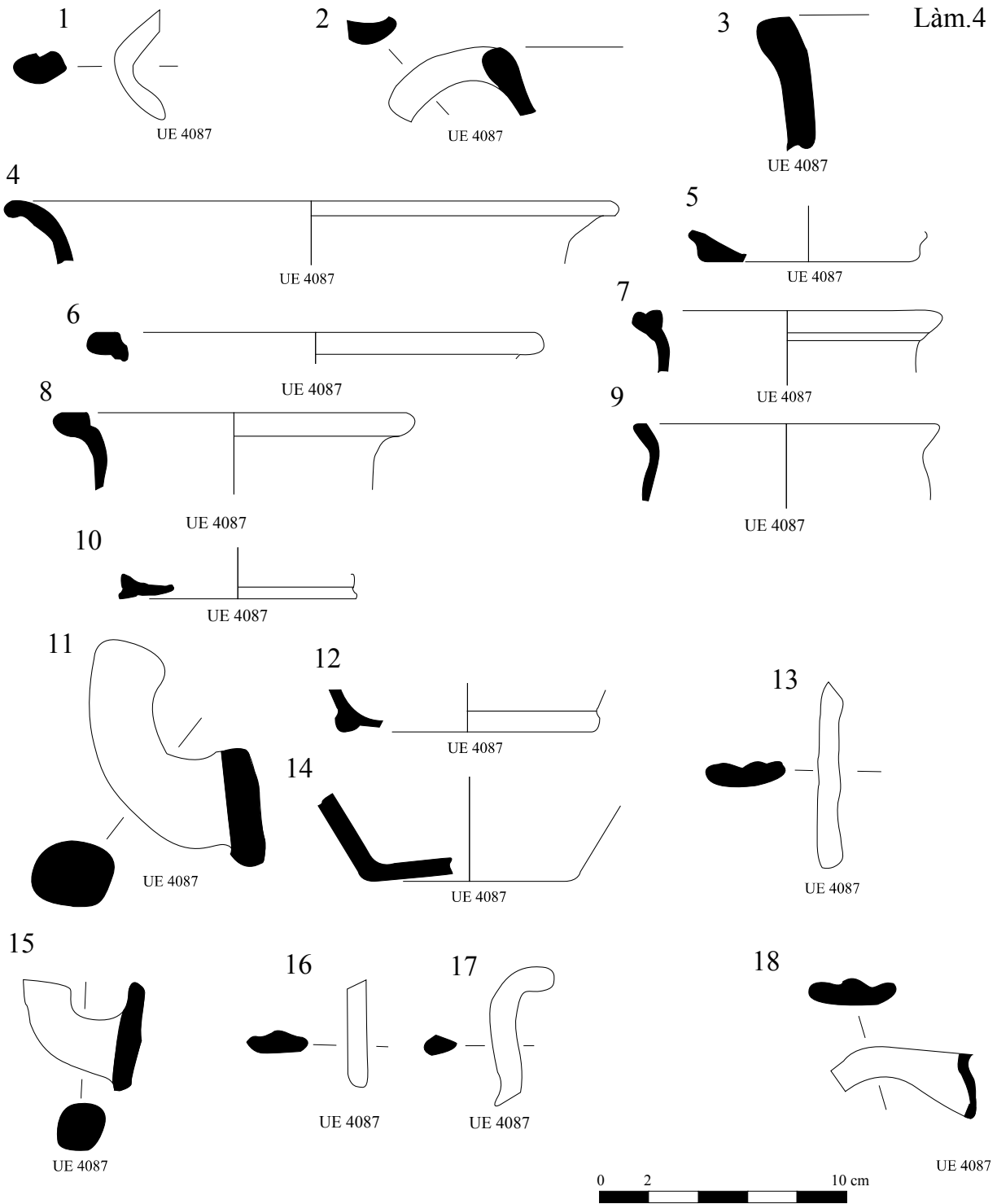
UE 4030 : 1-Nansa de comuna oxidada; 2- Gerreta de comuna oxidada; 3- Plat de Terra Sigil·lata Itàlica forma Ettlinger 4; 4- Pes de plom;
 5- Copa de comuna reduïda; 6- Vora d'àmfora Dressel 1; 7- Plat de ceràmica de cuina africana forma Hayes 23a.
 UE 4052: 8- Bol de TSS 9- Nansa de comuna oxidada; UE 4073 10,11 i 12 - Bols de comuna oxidada; 13 i 14- Bols de comuna oxidada;
 15-Bol de Terra Sigil·lata Africana A forma Hayes 9 16-Plat de comuna oxidada; 17- Plat de Campaniana B forma Lamboglia 6.
 UE 4075: 18 -Nansa de comuna oxidada 19- Plat de grisa comuna 20- Nansa de comuna oxidada UE 4084: 21-Pivot d'àmfora indeterminada;
 22- Gerra de comuna oxidada.

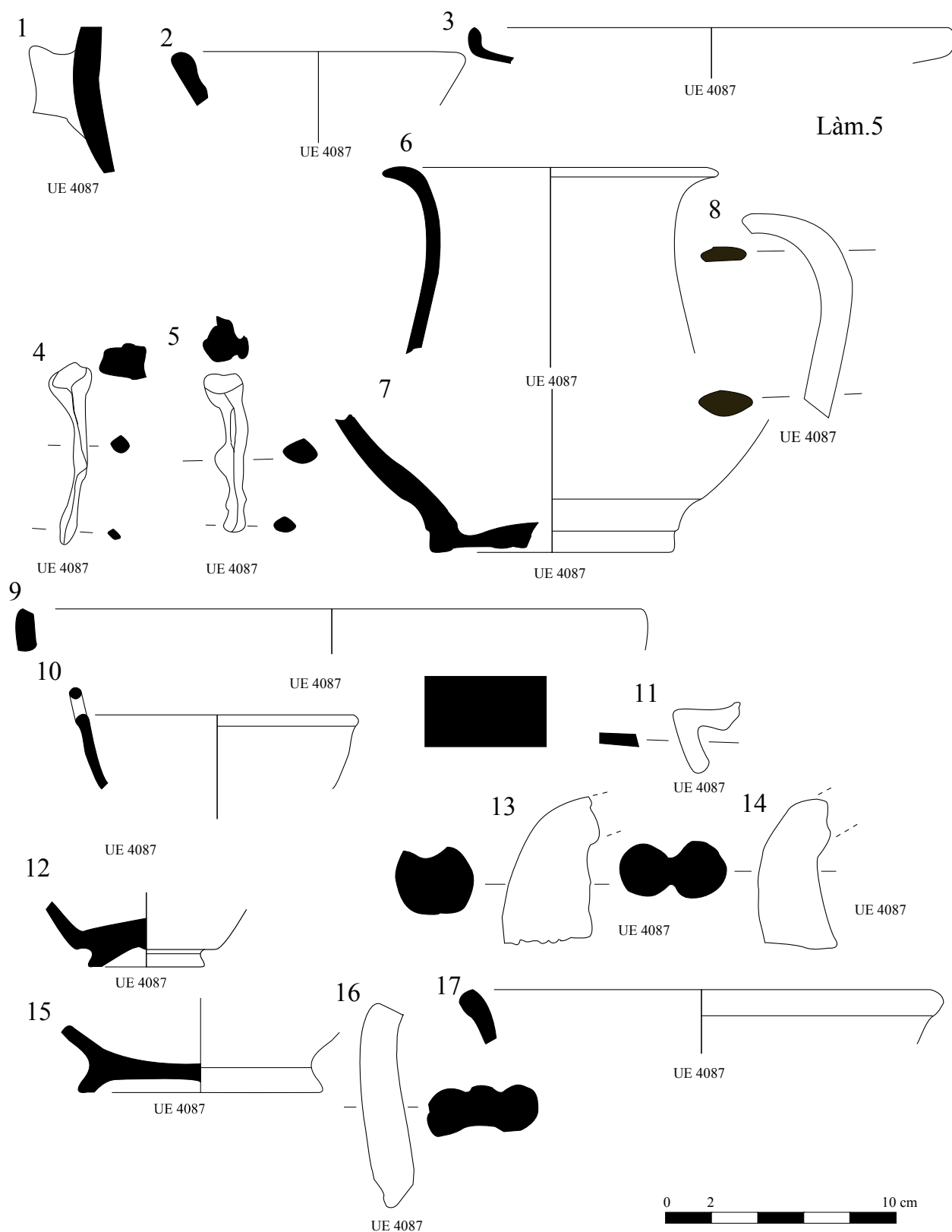
UE 4058: 1- Ceràmica africana indeterminada; 2- Olleta de comuna oxidada 3- Olleta de ceràmica de cuina 4- Olla de ceràmica de cuina 5-Nansa de ceràmica de cuina 6- Terra Sigil·lata Sud-Gàlica forma Drag 29. UE 4068: 7, 8 i 9: Ploms identificats com a grapes de dolia.

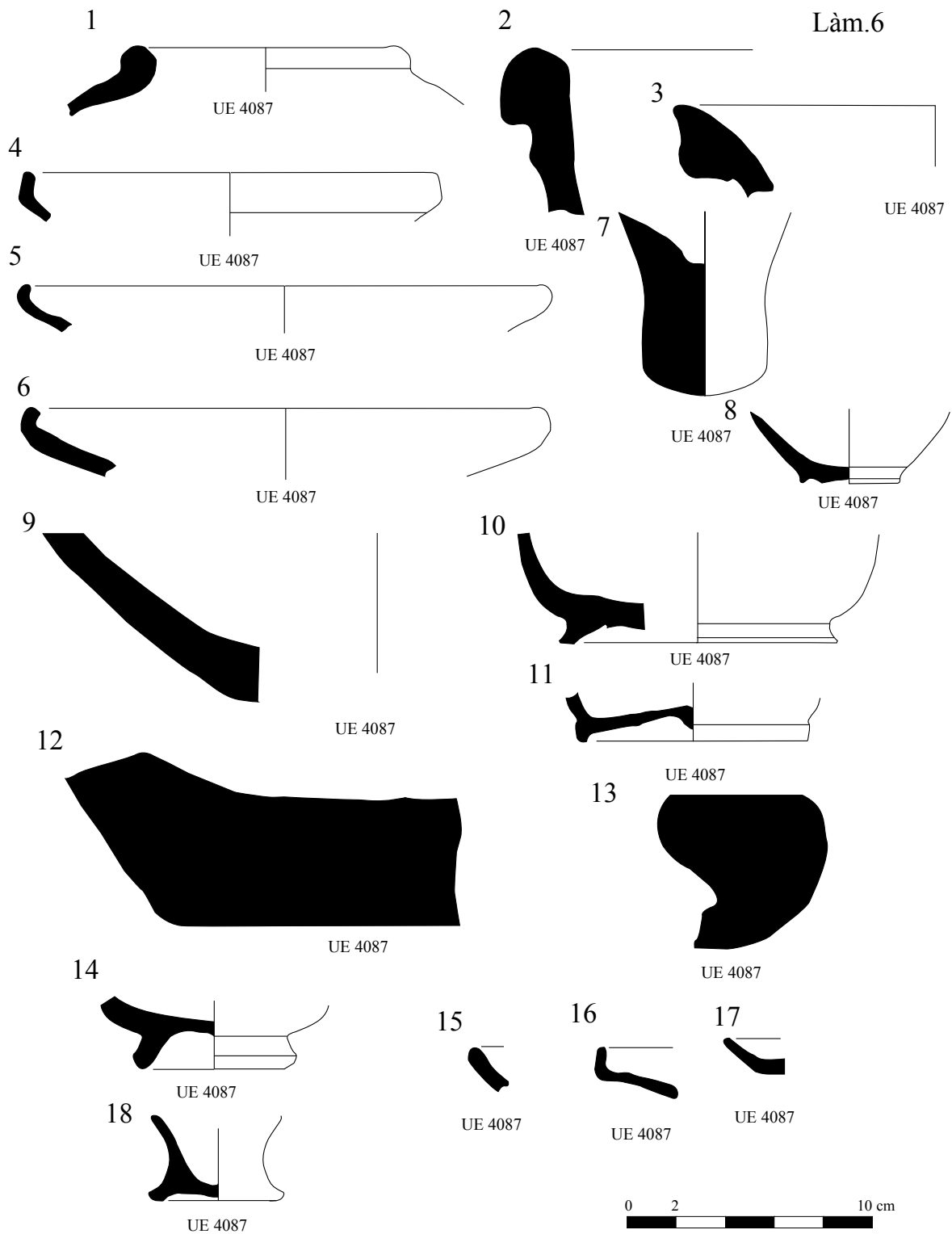
UE 4087: 1-6 -Plats de grisa comuna; 7-8- Bases de comuna oxidada; 9- Nansa de comuna oxidada; 10- Olleta de grisa comuna; 11- Base de comuna oxidada; 12- Nansa de comuna oxidada; 13- Gerra de comuna oxidada; 14- Vora de comuna oxidada; 15- Gerra de comuna oxidada; 16- Nansa de comuna oxidada; 17- Gerra de comuna oxidada; 18-20- Gerretes de comuna oxidada.

UE 4087: 1-Nansa de comuna oxidada; 2- Nansa de comuna oxidada; 3- Vora de ceràmica grollera; 4- Gerra de comuna oxidada;5- Gerreta de comuna oxidada; 6- Vora de comuna ibèrica oxidada; 7- Vora de comuna oxidada; 8- Gerreta de comuna ibèrica oxidada; 9- Olleta de ceràmica de cuina; 10- Base de comuna oxidada; 11- Nansa d'àmfora ibèrica; 12 i 14 - Bases de comuna ibèrica oxidada; 13- Nansa de ceràmica de pasta sandwix; 15- Nansa d'àmfora ibèrica;16-18 - Nanses de comuna oxidada.

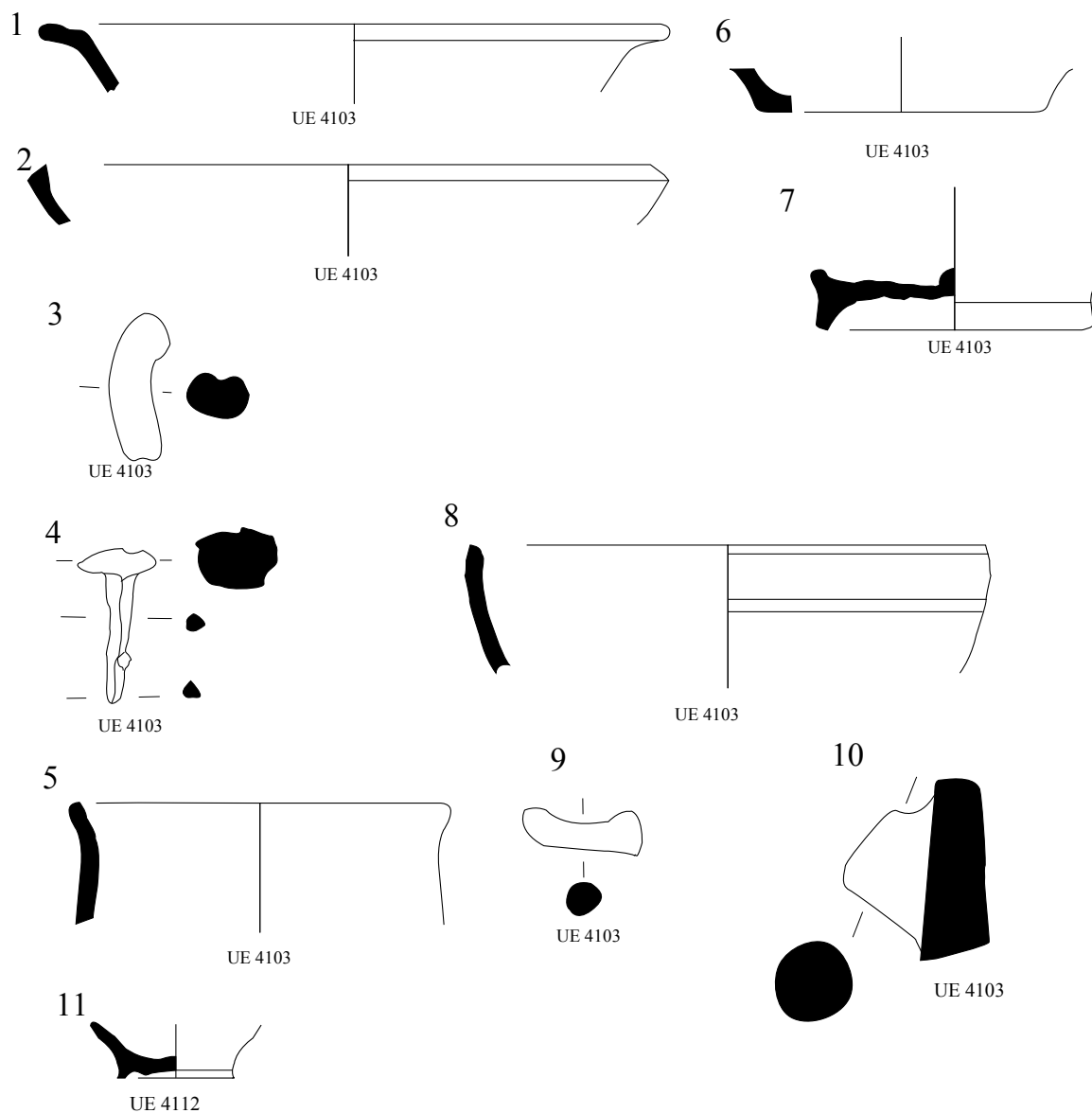

UE 4087: 1- Nansa de comuna reduïda; 2- Vas de comuna reduïda; 3- Plat de grisa comuna; 4 i 5- Claus de ferro; 6,7 i 8; Vora, base i nansa d'una gerra trilobulada de comuna oxidada; 9- Olla de ceràmica de cuina; 10- Olleta de ceràmica de cuina; 11- Nansa de ceràmica de cuina; 12- Base de ceràmica de vernís negre; 13 i 14- Nanses d'àmfora Dressel 2-4; 15- Base de comuna oxidada; 16- Nansa d'àmfora; 17- Olla de ceràmica grollera.

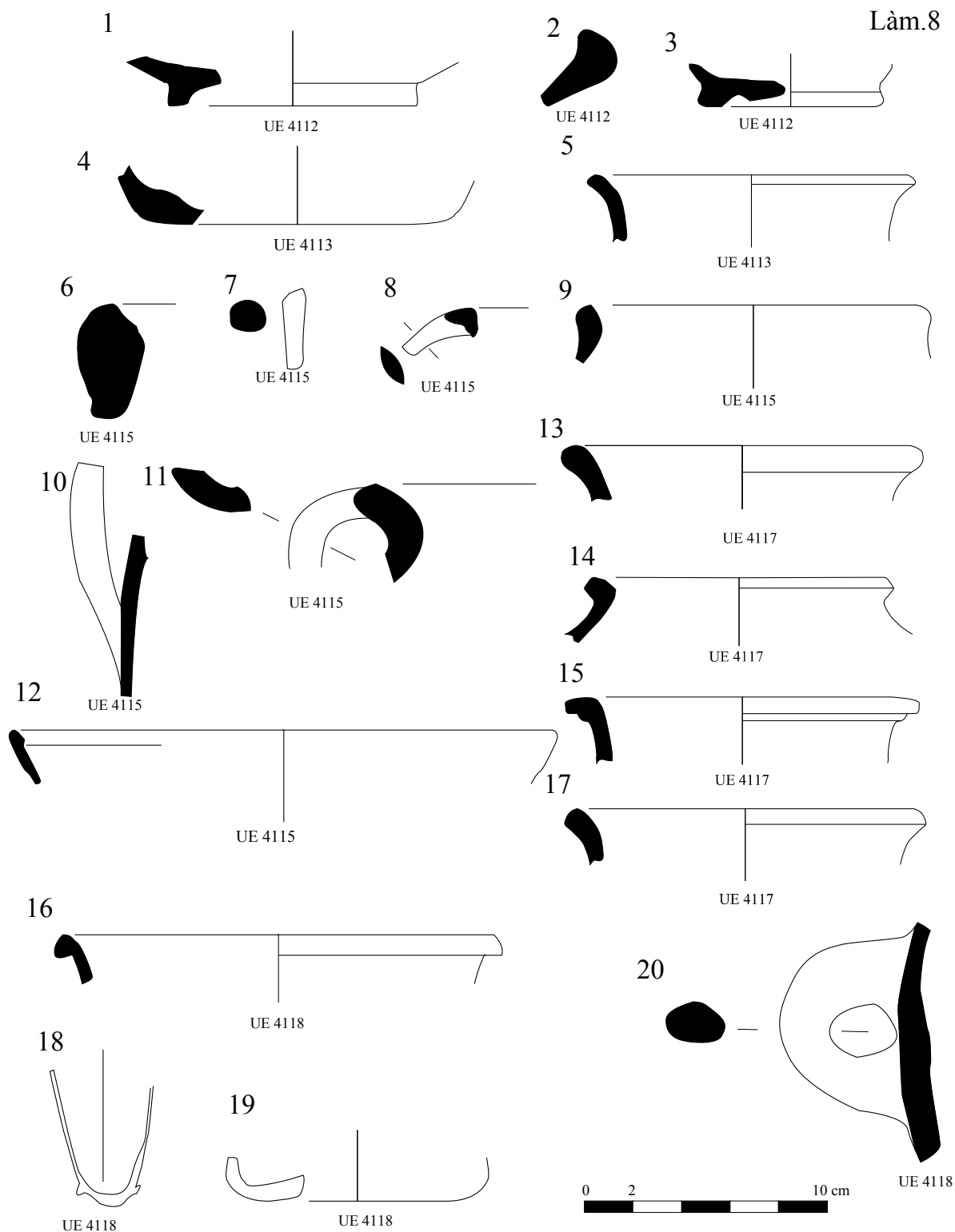

UE 4087: 1- Àmfora ibèrica; 2 Vora d'àmfora, possible forma Dressel 2-4; 3- Vora d'àmfora, possible forma Dressel 7-11; 4,5 i 6- Plats de grisa emporitana; 7- Pivots d'àmfora; 8- Vas de comuna oxidada; 9- Gran gibrell de comuna oxidada; 10- Bol de Campaniana B; 11- Base de comuna oxidada; 12 i 13- Base i vora de dolia; 14- Base de TSS forma Drag 27; 15- Vora de ceràmica africana; 16- Plat de comuna reduïda; 17- Vora de Campaniana B forma Lamboglia 5-7; 18- Base de Campaniana B Lamboglia 3.

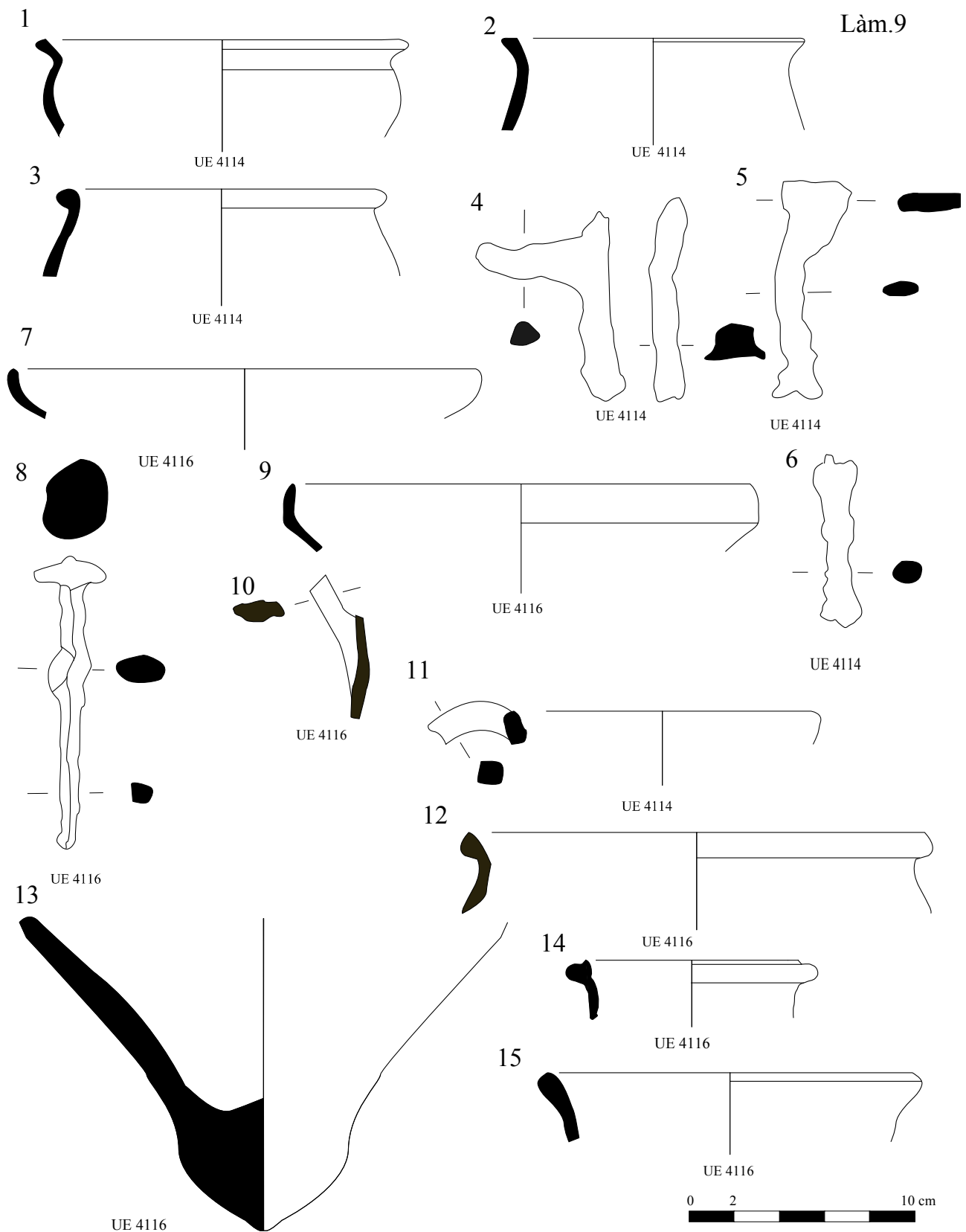
Làm.7

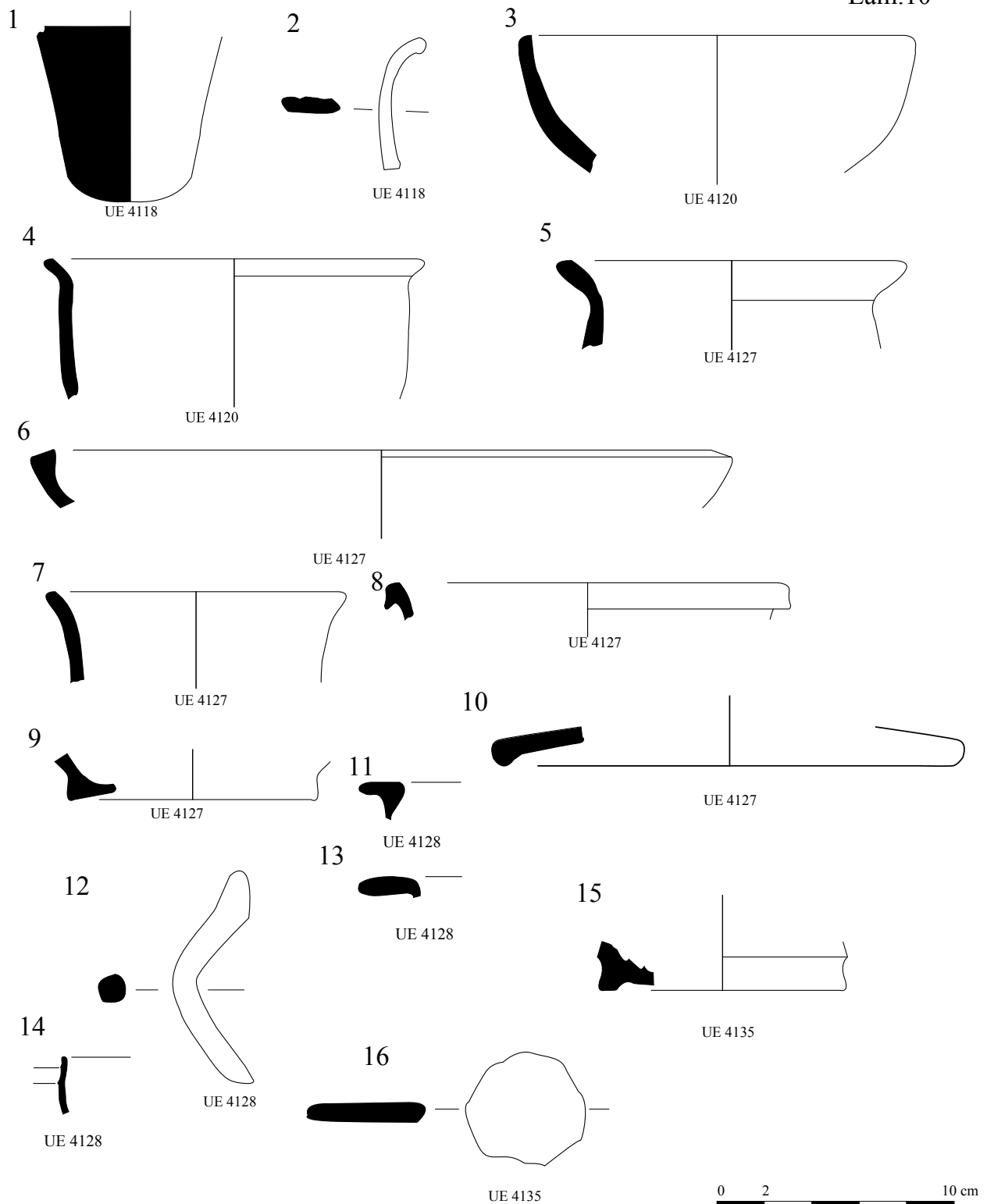
UE 4103: 1- Plat de comuna oxidada; 2- Bol de Ceràmica africana clara D forma Hayes 61;
 3- Nansa de grisa comuna; 4- Clau de ferro; 5- Olla de ceràmica de cuina; 6- Gerra de comuna oxidada; 7- Plat de comuna oxidada;
 8- Bol de comuna oxidada; 9- Nansa de ceràmica àtica; 10- Nansa d'àmfora ibèrica. UE 4112: 11- Vaset de grisa emporitana.

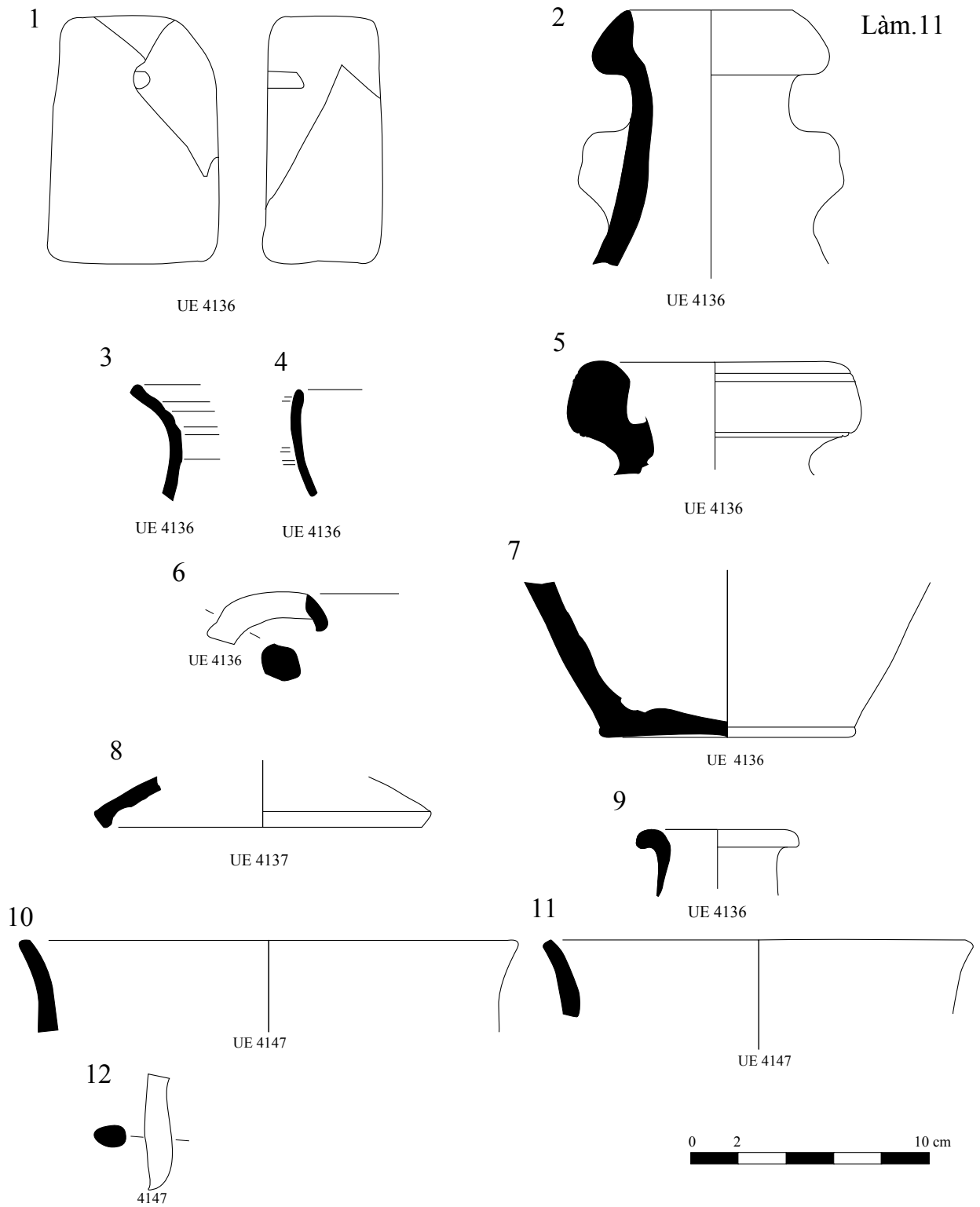
UE 4112: 1- Base de comuna oxidada; 2- Vora d'àmfora ibèrica; 3- Base de comuna oxidada. UE 4113: 4- Base de comuna oxidada
5- Olleta de comuna reduïda. UE 4115: 6- Vora d'àmfora; 7- Nansa de comuna oxidada; 8- Tassa de comuna oxidada;
9- Olleta de ceràmica de cuina; 10- Nansa de grisa comuna; 11- Nansa de comuna oxidada; 12- Plat de ceràmica africana A forma Hayes 23b
UE 4117 13- Gerra de comuna oxidada; 14- Gerra de comuna reduïda; 15- Gerra de comuna oxidada; 16-17 -Olla de comuna reduïda;
18-19: Recipients de vidre; 20: Nansa d'amfora ibèrica.

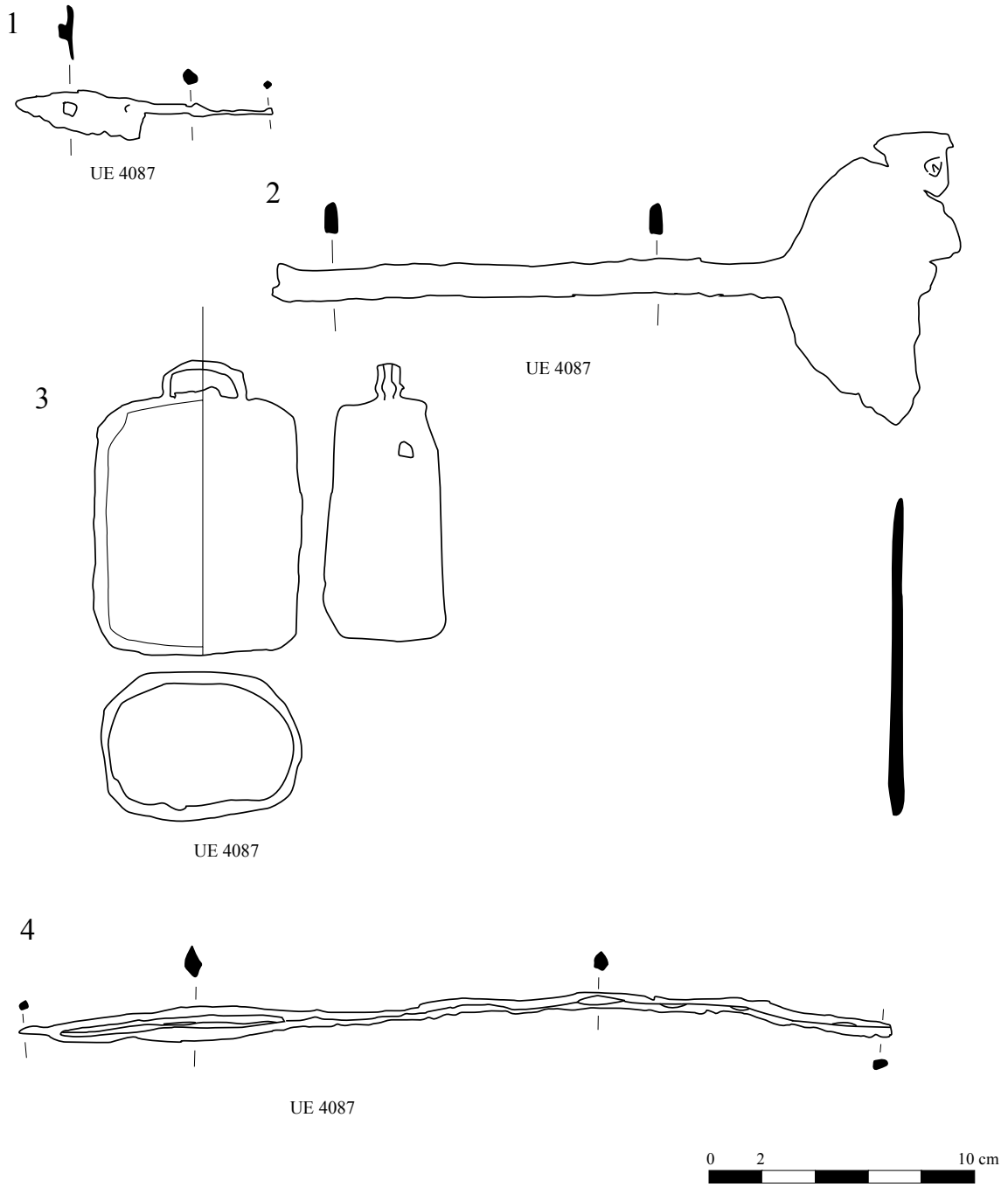
UE 4114 : 1- Bol de grollera reduïda; 2- Gerra de comuna oxidada; 3- Tassa de ceràmica africana indeterminada; 4 a 6: Ploms, identificats com a grapes de dolio
 11- Tassa de ceràmica comuna oxidada. UE 4116: 7- Plat de grisa emporitana forma A-II 8- Clau de ferro; 9- Bol carenat de comuna oxidada;
 10- Nansa de comuna oxidada 12- Gerra de grisa emporitana; 13- Pivots d'àmfora itàlica; 14- Gerreta d'engalba blanca; 15- Comuna oxidada

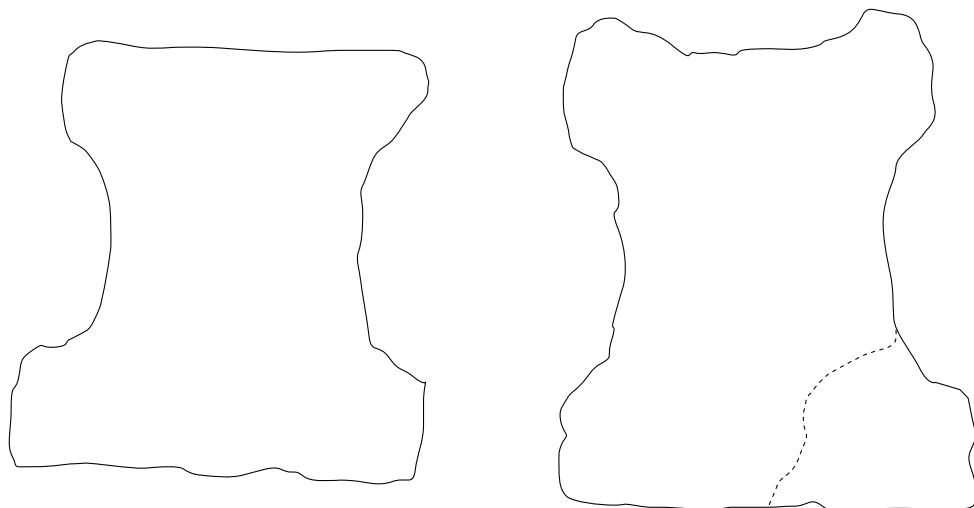
UE 4118: 1- Pivot d'àmfora forma Pascual 1; 2- Nansa d'engalba blanca; UE 4120: 3- Bol de ceràmica de grollera reduïda; 4- Bol de ceràmica de cuina; UE 4127 :5- Gerra de comuna oxidada; 6- Plat d'africana D Lat. 192; 7- Gerreta de comuna oxidada 8- Ceràmica grollera reduïda; 9- Gerra de comuna oxidada; 10- Tapadora d'africana de cuina; UE 4128: 11-Comuna ibèrica oxidada; 12- Nansa de comuna oxidada 13- Vora de comuna oxidada; 14- Vaset de parets fines UE 4135: 15- Base de comuna oxidada; 16- Fitxa de ceràmica oxidada.

UE 4136: 1- Pondus; 2- Vora i arrancament de nansa d'àmfora bètica Dressel 23b; 3 i 4- Bols de ceràmica comuna oxidada; 5- Vora d'àmfora bètica Dressel 23b; 6- Nansa de comuna oxidada; 7- Gerra de comuna oxidada; UE 4137: 8- Tapadora de ceràmica de cuina; UE 4147: 9- Ampolla de comuna oxidada; 10 i 11- Olles de ceràmica de cuina reduïda; 12- Nansa de comuna oxidada.

UE 4087: 1- Ganivet de ferro; 2- Cullerot de ferro; 3- Esquellot de ferro; 4- Punta de llança de ferro.

UE 4121: Ara de pedra sorrenca.

La Casa del Racó.

